

Rundt om
LER

Kompetencecenter for
børn, unge og billedkunst

KOLOFON

Udgivet i maj 2021 af Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst
Valdemarsgade 1F, 8000 Aarhus
Tel. 61999082
E-MAIL info@bornkunstogbilleder.dk
www.kbub.dk

LAYOUT

Trine Heller Jensen

REDAKTION

Jane Susanne Andersen og Karen Marie Demuth, Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst

PROJEKTLEDER

Jane Susanne Andersen

FORSIDE

Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst

BAGSIDE

Børnekulturhuset i Aarhus (øverst), Rune Fjord (nederst)

TAK FOR INDLÆG OG BILLEDER FRA

Jane Susanne Andersen, Billedskolen i Ulstrup: Side 56 • Nirvi Bennich, Den kreative skole i Silkeborg: Side 56, 57 •
Børnekulturhuset i Aarhus: Side 17, 19, 21, 24, 25, 27, 48, 49, 54 • Anne-Marie Donslund: Side 39 •
Henrik Jul Ebbesen: Side 23 • Pia Edsberg: Side 38, 39 • Eriksminde Efterskole: Side 40, 51 •
Rune Fjord: Side 45, 46, 47 • Mette Maya Gregersen, Dirty Go Clay Band: Side 13, 14 • Eva Haza: Side 43 (med tilladelse
fra Lotte Glob) • Minna Huotilainen: Side 7 • Barbara Katzin: Side 52, 53 (med tilladelse fra Arun Sharma) •
Maria Illum Kirkeby: Side 50 • Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst: Side 15, 30, 31, 42 • Eva Lillegaard,
Billund Kulturskole: 41 • Heidi Lillevang: Side 28, 29 • Anne Märcher: Side 50 • Rønbækskolen i Hinnerup: Side 57 •
Vicki Kjær Søndergaard Sørensen, Herning Billedskole: Side 30, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 49, 56, 57 • Karen Winther: Side 55

Tak for sparring fra Børnekulturhuset i Aarhus og Herning Billedskole

Tak for støtte til projektet fra Statens Kunstfond og Børnekulturhuset i Aarhus

Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst

Indhold

Fordord	05
Craft-psykologi og trivelses-effekter ved at arbejde med ler	07
Dirty Go Clay Band.	12
Modu-ler	16
Lad processen være målet	18
Den ukendte verden af ler	22
Modellerede Landskaber	24
Koraller	26
Leruniverser	28
Ler-huse.	30
Ler-selvtillid og praksiserfaringer	32
På træk.	38
Figurer	40
Ler er natur	43
I grunden på stedet	44
Aftryk	48
En verden i lommeformat.	51
Brænding eller ikke brænding	52
Brændingsmetoder	54
Mile	55
Hverdagsting	56
Bøger og links	58

Forord

Denne publikation "Rundt om ler" tager sit afsæt i ønsket om at dele nogle af de erfaringer, Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst, har gjort i arbejdet med temaet "Kunst og bevægelse" i Region Midtjylland i 2019/20.

Det har handlet om at bevæge sig rent fysisk og fagligt, om at sanse og være i verden, at turde eksperimentere, og om at bevæge sig i fantasien og udfordre vanlige tænkemåder.

Projektet er gået i mange retninger, og her præsenteres forskellige indfaldsvinkler, positioner og metoder til arbejdet med materialet ler.

Undervejs i projektet erfarede vi, at ler lige nu bliver "genopdaget" i mange sammenhænge, f.eks. i kunst og undervisning og som samlerobjekt og udsmykning. Er det fordi mennesker mangler mere sanselighed? Er det et udtryk for den bevægelse, vi også

ser inden for strikning, hækling og broderi, at traditionelle kunsthåndværk vinder frem igen. Eller er det, fordi ler ikke blot er forbundet til natur, men er indlejret i dansk kultur, og som siden stenalderen er blevet bearbejdet af mennesker og brugt til fremstilling af alt fra byggematerialer og brugsting til skulptur og udsmykning?

For Kompetencecenteret begyndte den praktiske del af projektet med et regionalt inspirationsseminar til Billedkunstens Dag, som flere af deltagerne fulgte op på med større eller mindre ler-projekter, som vi har fulgt, og som der her gives eksempler på.

I Børnekulturhuset i Aarhus blev der i et halvt år arbejdet sammen med professionelle kunstnere i projektet Modu-ler for børn og voksne på daginstitutioner, skoler og i familier, og på Billedskolen i Herning har alle hold i alle aldre arbejdet med forskellige ler-temaer.

Kompetencecenterets praksisforløb "Et festmåltid til dronningen" var et tilbud om workshops med "lerbandet" Dirty Go Clay Band for skoleklasser og familier.

For at vise mangfoldigheden i mulighederne er der - ud over aktiviteterne i egne projekter og hos sparringspartnere - også eksempler fra projekter uden for regionen.

De fleste, der har arbejdet med børn og kunst, er ikke i tvivl om, at det gør noget godt for de fleste børn at deltage i et praktisk forløb, hvor de kan arbejde med hænderne, kroppen, fantasien, og hvor de kan eksperimentere og fordybe sig. "Det er den bedste dag i mit liv" hører vi ikke sjældent børnene sige, når de har deltaget i et praksisforløb. Følelsen af flow og succes opstår i det felt, hvor opgaven lige netop udfordrer vores færdigheder og dermed skaber meningsfuld forglemmelse.

Anne Kirketerp Linstad fortæller i sin artikel om, hvordan denne tilstand af flow betyder, at kroppen producerer en række biokemiske stoffer, som alle er med til at øge følelsen af tilfredshed, glæde og mening. Denne oplevelse af meningsfuldhed er vigtig i vores lyst til at blive ved med at undersøge, eksperimentere, lære nyt og finde mod til at fejle.

Lerets historie som kunsthåndværk er lang og fyldt med viden om godt håndværk og æstetik, og ler er desuden et lettilgængeligt materiale, der kan bruges til at eksperimentere, skabe og sanse. I "Rundt om ler" er der eksempler på en fag-faglig og en tværfaglig tilgang, eksempelvis med

inddragelse af natur og teknik og med fokus på udeundervisning, bevægelse, sanselige oplevelser og erfaringer. Flere indlæg bevæger sig fra overordnede overvejelser og refleksioner til meget

konkrete detaljerede praktiske forslag, fra store projekter til det daglige arbejde med små og store børn. Der veksles mellem det, forskningen siger og den praktiske, æstetiske og pædagogiske tilgang.

Flere fagområder kunne med fordel inddrages. Eksempelvis er materialet ler også centralt som byggemateriale og i industrihistorien. Der har været teglværker i mere end 800 år i Danmark, hvilket har haft stor betydning for byggeri og lokal udvikling. Aktuelt er der igen fokus på ler i forbindelse med udvikling af bæredygtigt byggeri. F.eks. er lerklinede mure ikke kun noget fra fortiden eller fjerne lande.

Hvis man skal gennem hele processen fra ler til færdigt produkt, kan det være tidskrævende i forhold til de få timer, der som regel er til rådighed, men vi håber, publikationen kan give inspiration og mod til at gå i gang, uanset

hvilke rammer man arbejder i, om man har en ovn til rådighed, eller man må arbejde med ler på andre måder.

Vi håber, at undervisere, formidlere, pædagoger, kunstnere og andre får lyst til at bruge leret på nye legende og undersøgende måder, tage udfordringen op, dele erfaringer og viden og give børn i alle aldre "ler-oplevelser", enten det er en del af billedkunstundervisningen eller der etableres samarbejder mellem institutioner og kunstnere. Vi ser frem til, at der landet over kan udfoldes nye eksperimenter og nye projekter.

Tak til alle bidragsydere for tålmodighed og godt samarbejde.

Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst

Marts 2021

CRAFT-PSYKOLOGI

- Sundhedsfremmede effekter ved håndarbejde og håndværk

Anne L. Kirketerp // Psykolog, Ph.d.

I denne artikel vil jeg udfolde et nyt forskningsområde Craft-psykologi – psykologien bag det at udføre noget materielt og beskrivelsen af de sundhedsfremmende effekter det har, at lave håndarbejde og håndværk (craft), (Kirketerp, 2020). Craft-psykologi identificerer og teoriunderbygger de psykologiske effekter ved at udføre craft (herunder naturligvis også at arbejde med ler) og åbner muligheder for bevidst at fremme trivsel samt modvirke psykisk mistrivsel gennem craft.

Craft og trivsel

Det er ikke nyt, at det er sundt for vores trivsel at lave noget, hvor vi oplever flow. Det som er nyt ved craft-psykologi, er den videnskabelige underbygning af alle de sundhedsfremmende effekter craft-udøvere intuitivt har haft viden om, i en lang årrække. Sociologen Richard Sennett (2008) har defineret craft således *“an enduring, basic human impulse, the desire to do a job well for its own sake.”* Altså en opslugende, basal menne-

skelig impuls, og en trang til at gøre et arbejde for dets egen skyld. Fælles for alle definitioner jeg har fundet frem til er, at de indebærer at gøre noget med sine hænder og frembringe en eller anden form for materialitet, hvor både processen og produktet er belønningen.

Craft øger følelsen af velvære og trivsel

Begrebet Trivsel (wellbeing/thriving) forstås og defineres på mange forskellige måder. Kort sagt så kan trivsel forstås som en positiv oplevelse af livet, altså en grundlæggende følelse af at have det godt (Diener, 2009; Seligman, 2002).

Groth og Huotilainen undersøgte i et forsøg fra 2018, hvorfor vores hjerne elsker craft, og hvilken indflydelse dette har på trivsel og velvære. De satte blandt andet en gruppe børn i mobile EEG hjernescannere for at se, hvordan hjernen påvirkes, og hvilke områder der aktiveres, når mennesker laver craft. De har blandt andet konkluderet: At vores hjerne udvikles ved sensorisk aktivitet, altså når vi udfører noget fysisk/taktilt.

Fig. 1) Finske skolebørn deltager i neurovidenskabeligt forsøg med tegning. Kilde: Huotilainen et al., 2018. Photo af Minna Huotilainen

Forsøget beskriver blandt andet, at når børn (og voksne) oversætter en indre idé (eksempelvis at se en lerfigur for sit indre blik), og efterfølgende skal overføre det til noget 3D materielt, så bruges stort set hele hjernen, og dermed både vores sensoriske og limbiske system. Derved træner vi på meget effektiv måde vores evne til kompleks problemløsning, som er en af ”21’ centuries skills”. Når mennesker laver craft, bruges hele hjernen på at tænke, føle, oversætte og røre med hænderne. Det er altså nødvendigt at anvende krop og hænder, hvis hjernen skal udvikles optimalt.

I det følgende vil jeg redegøre for de vigtigste elementer i Craft-psykologi modellen. Jeg begynder nedefra med effekterne af- og udbyttet ved at bruge craft bevidst.

Fig. 2) Craft-psykologimodelen viser, at passioneret udøvelse af craft giver trivsel og viser effekter af at lave craft.

Med craft-psykologimodelen har jeg ønsket at samle alle teorier, videnskabelige artikler og indsamlet empiri bag min forskning for at illustrere, hvilke effekter det har at udføre craft. Det er selve det at have en passion, der gør gevinsten af passioneret Craftudøvelse (paraplyen) så tyk og solid, at der er effekter at hente. Omvendt er effekterne også med til at sikre en konstant oplevelse af, at craft er sjovt og meningsfuldt så passionen bevares. En positiv spiral er startet. Ved at give børn tilstrækkelige kompetencer til at lave craft åbner det mulighed for at opleve passion og derved få de beskrevne effekter.

CRAFT-PSYKOLOGIMODELLEN-

EFFEKTERNE:

FLOW - en tilstand af "meningsfuld selvforlængelse"

Når mennesker fokuserer fuldt og helt på en opgave, og når kompetencer og udfordringer går op i en højere enhed, opstår muligheden for at opleve flow (Csikszentmihalyi, 1990). Flow er den tilstand, flest af mine respondenter har beskrevet som effekt af at udføre craft. Flow er kort fortalt en nærværende og tilfredsstillende oplevelse af at være så

opslugt og motiveret, at man helt kan miste tidsfølelsen og se verden i et nyt og mere konstruktivt perspektiv.

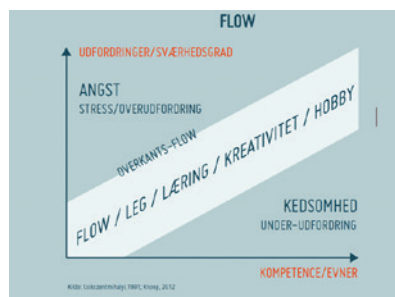

Fig. 3) Flowmodellen illustrerer, at flow opstår i det felt, hvor udfordringerne passer til færdighederne.

Er opgaven for nem, kan den føre til kedsomhed, hvilket er uforeneligt med flow. Er den for svær, kan den føre til stress, som ligeledes umuliggør flow. Flow er beskrivelsen af "optimaloplevelsernes psykologi" (Knoop, 2005) og i denne tilstand producerer kroppen en række biokemiske stoffer (dopamin, anandamid og serotonin) (Kotler, 2014), som alle er med til at øge følelsen af tilfredsstillelse, glæde og mening; så meget at man faktisk kan blive afhængig af at lave craft.

Den tyske flowforsker Corinna Peifer arbejder med, hvordan flow påvirker kroppen ud fra sundhedsvidenskabelige metoder. Hun har vist, at flow-tilstanden etablerer et såkaldt «coherence» niveau i kroppen, det vil sige en sund balancetilstand bestående af positive fysiologiske forhold vedr. fx hjerterytme, åndedræt og kortisolniveau (kortisol er et af kroppens stresshormoner). Samtidig har hendes og andres forskning vist, at når vi er i flow, skærmes vi mod stress og andre negative tilstande (Colzato. & Peifer, 2018).

RO OG NÆRVÆR

- et afspændt nervesystem

At gentage den samme bevægelse igen og igen har en særlig meditativ effekt.

Når vi laver noget med mange enkle gentagelser (repetitive bevægelser), fortæller vi vores parasympatiske nervesystem, at der er ro og ingen fare. Repetitive bevægelser er derfor velegnede til at træne bevidst fokus på nuet og dermed styrke opmærksomheden. Man kan øge fokus på nuet, når craft kobles med åndedræt og fokuseringsøvelser. Når forældre vugger deres børn, benyttes de små repetitive bevægelser intuitivt til at berolige nervesystemet. Samtidig ved man i dag fra forskning (Kok. et al. 2013; Calzato et al. 2007; Koopman et al. 2016), at dybe vejrtrækninger stimulerer vagusnerven. Gennem aktivering af Vagusnerven aktiveres det parasympatiske nervesystem og vores afslapningsrespons (Benson, 2000; Kok. et al. 2013). Når vi sidder med noget enkelt craft fremmes mental ro, og undersøgelser viser, at hjerterytmen falder (Benson, 2001). Især latent stressramte har gavn af den fysiske betingede variant af mindfulness, der kan opnås gennem udøvelse af craft.

POSITIVE EMOTIONER

- at glædes i hverdagen

Positive emotioner er måske den bedste effekt af at lave craft. At lave craft gør mennesker glade, optimistiske, håbede, inspirerede, spændte, forventningsfulde, nysgerrige, afslappede og meget mere. Efter flow og ro opstår positive emotioner helt naturligt. Når vi laver et vellykket craftprojekt, får vi lidt mere selvtillid til at kaste os ud i nye og sværere projekter. Det giver håb - fordi det nytter noget at øve sig, og det bevirker øget interesse og stimulerer lysten til at kaste sig ud i noget nyt og endnu mere udfordrende. Disse små succeser skaber en positiv spiral, der bevirker at humøret (som er det samlede udkomme af et menneskes emotioner over tid) opleves som godt. Craftprojekter er en mulighed for at glæde sig til noget i hverdagen og glædes over noget. Jo flere positive emotio-

ner vi oplever i løbet af dagen, jo mere tilbøjelige er man til at udbryde: "Det var en dejlig dag" (Fredericson, 2010).

PRÆSTATION - sætte sig spor og glæde nogen

Fra stenalderens hulemalerier til vores dages monumenter over betydningsfulde personer til de initialer under lejrskolens seng, er sporene vigtige beviser på, at "jeg var her". Monumenter, initialer eller en heldig selfie på Instagram tjener jo ikke et næringsmæssigt formål, men det opfylder et dybt behov for at frembringe noget, være produktiv, gøre sig nyttig, betydningsfuld og måske endda uddødelig.

At skabe et fysisk produkt er en lille uddødeliggørelse af sig selv. At skabe et fysisk produkt, som andre synes om, er utrolig meningsgørende. Får man derimod aldrig noget gjort færdigt, eller ser man aldrig resultater af sine anstrengelser, forsvinder lysten til at fortsætte. Produktet er nemlig også en af de mikrosucceser, der holder motivationen oppe (Bandura, 1994).

Det kan altså være afgørende, at vi frembringer noget materielt for at synliggøre en stor eller lille, men håndgribelig succes, der får hjernen til at producere belønningshormonet dopamin. Produktet er det fysiske bevis på at have præsteret noget betydningsfuldt og dermed sat sig et spor for nutiden og eftertiden. Et spor, der viser, at "her var jeg", "jeg kan noget", "jeg gør en positiv forskel".

KAPACITET - kognitiv spændstighed

Hver gang, vi gør os umage, strækker os kognitivt, dannes der nye forbindelser i hjernen. Og jo flere synaptiske forbindelser, der skabes og bevares, des længere kan vi opretholde en hjerne hvor korttids- og arbejdshukommelse bevares (Valenzuela et al. 2012). Craft er en måde til at holde hjernen spændstig og opøve kognitive færdigheder. I

Finland har de en stærk tradition for at undervise i craft i folkeskolen. I dag har alle finner 3 timer craft fra 3. klasse til 9. klasse. Argumentet i Finland er, at det giver vigtige metakompetencer i form af øget evne til kompleks problemløsning, strategisk planlægning og kreativitet. Kompetencer, som man lærer gennem at omsætte billeder inde i hovedet til konkrete fysiske produkter (Kouhia, 2016).

Craft øger helt enkelt hjernens kapacitet, fordi der er så mange komplekse processer involveret.

CRAFT-PSYKOLOGIMODELLEN

Membranen

PASSION - den vigtige indre motivation

Øverst i Craft-psykologimodellen er den store membran "PASSION". Oplevelsen af at gøre noget, som er så lystfyldt, at selve aktiviteten er belønningen. Det er den type aktivitet, som kaldes "indre motiveret", og som giver energi at lave. Vi behøver ikke lave en "to-do liste", for netop denne type aktivitet skal ikke overstås. Den er belønningen!

Når man er passioneret opslugt af at afprøve en ny teknik, kan man opleve alle de førnævnte effekter: Flow, Ro, Kapacitet, Positive emotioner, Præstation og sidst men ikke mindst: Trivsel. I Craft-psykologi-modellen er den vigtige membran selve det at have passion for noget, og når vi bruger tid på vores passion, oplever vi psykologisk trivsel (Kirketerp, 2020).

De tre forudsætninger for psykologisk trivsel

Kompetence, Samhørighed og Autonomi. Disse tre grundlæggende psykologiske behov beskriver tilsammen psykologisk trivsel (Decy & Ryan, 2000, 2017). Craft kan bruges til at fremkalde dem alle tre, og det er derfor folk, som bruger tid på craft, oplever velvære i proces-

sen. Den slags oplevelser smitter af på den samlede vurdering af tilfredshed med livet. Trivsel er et udtryk for det at vurdere livet positivt og have det godt. De tre psykologiske behov, alle mennesker skal have opfyldt for at opleve psykologisk trivsel er: Kompetence, samhørighed og autonomi. Det er de tre behov, al min empiri viser, man kan få opfyldt af passionsbårne craft-projekter. Her er en kort gennemgang af de tre behov i relation til craft.

Kompetence

Alle mennesker har brug for at opleve, at der er noget, de kan. Noget, der gør det enkelte individs liv meningsfuldt og værdifuldt. Alle vil også gerne blive (endnu) bedre. For det er sjovt at gøre sig umage. Så de fleste vil helt instinktivt vælge netop den sværhedsgrad, der på én gang er tilpas udviklende og udfordrende og samtidig så realistisk, at man nogenlunde kan regne med at få succes med projektet, mestre processen og få et smukt resultat. Det er desværre ikke det samme at *være kompetent som at føle sig kompetent*. Hvis man hele sit liv har følt sig dum og forventer ydmygelse, hvis man gør et forsøg, så er det svært at bevare lysten til at øve sig og dermed få frihedsgrader til at kunne udfolde sig. Mange oplever, at når de kan sidde og fordybe sig i craft, så er det et frirum. Et helle, hvor ingen bliver sure, hvis noget skal laves om. At rette fejl er derfor heller ikke pinligt, men et udtryk for dedikeret omhyggelighed. Og der er øjeblikkelig feedback, når maskerne begynder at danne det ønskede mønster, eller når et godt stykke træ er pudset og slebet til silkeblød perfektion. Så er det, oplevelsen af kompetence bliver helt konkret og uafviselig. Det er også gennem craft, at mange fortæller, at de får de succesoplevelser, som de har brugt andre steder i livet som et springbræt til at turde tage nye svære udfordringer op.

Samhørighed

Alle mennesker har brug for at opleve samhørighed med nogen eller noget. Brug for at føle sig betydningsfuld for nogen. Brug for én, som har vores ryg. Men behovet for samhørighed hænger også sammen med at føle sig betydningsfuld i større sammenhænge. Som en, der viderefører en tradition eller gør noget godt for andre.

Alle har brug for nære relationer og mange, som laver craft, finder dybe og holdbare venskaber i strikkegrupper, trædrej-grupper, pileflet-grupper mv. Fællesskabet i disse grupper er så stærkt, at relationerne kan blive de vigtigste; også i krisetider.

Da nettet begyndte at boome med "gør det selv-instruktioner" om stort set alt, spåede mange at "rigtige" kurser ville uddø. Hvorfor skulle folk dog besvære sig ud og bruge tid på at lære noget, der let og ubesværet kan prøves med en gratis You Tube-guide derhjemme? Men faktum er, at der aldrig har været flere festivaler om strik, farvning, trædrejning osv. Folk gider i den grad godt tage ud og møde interessefæller, for det er lige præcis den form for samhørighed, der virker allermest tilfredsstillende.

Autonomi

Oplevelsen af frihed og mulighed for selv at bestemme over sit eget liv, er den tredje betingelse for at kunne trives.

Indre motiverede og passionerede craft-udøvere, føler sig generelt både frie og helhjertede, altså autonome fordi de selv har valgt aktiviteten. Autonomi kan også opleves i situationer, hvor andre bestemmer, men kun hvis man kan se en mening med det. Eksempelvis vil mange gerne lytte til en dygtig lærer/instruktør og gøre hvad vedkommende siger, hvis vi forstår, *hvorfor* vi skal gøre det, og vi får gode forklaringer på, hvorfor netop denne tilgang er god.

En vigtig kvalitet ved craft er, at vi har selv valgt, hvordan det skal se ud, hvilket materiale og hvor længe vi vil være i aktiviteten (hvis det ikke er et tvunget skoleprojekt!). Helt grundlæggende er tiden med craft vores egen. For en stund kan vi være i en lille tidslomme, hvor vi HELT selv bestemmer over vort liv. De fleste af mine respondenter har udtrykt en længsel væk fra et liv fyldt med daglig trummerum og mange ydremotiverede opgaver, som mest drænede deres liv. Folk har i min empiri beskrevet at craft gav dem en boble af frihed – en følelse af "autonom egen tid".

Craft kan få ny status som mental styrketræning i folkeskolen

Folkeskolens fag afspejler samfundets holdning til, hvilke kompetencer der er og har været anset som vigtigst. Helt op til "den udelte skole" i 1993 har der i skiftende skolereformer fra 1937 været skelnet mellem "almen" og "boglig" linje. Det som i folkeskolekomplekset kom til at hedde "de praktisk begavede" og "de bogligt begavede". Det kan den dag i dag være nedsættende og oversættes direkte til "dum" at sige om nogen, at han eller hun er "dygtigst med sine hænder". Den distinktion kæmper vi stadig med. Faktisk kæmper vi så stærkt med den, at det er svært at få det ønskede antal unge mennesker til at vælge en håndværkeruddannelse.

I 2018 blev det vedtaget i Folketinget at styrke "praksisfaglighed" for at sikre bedre tilgang til: *"at alle elever i udskolingen fremover får konkrete erfaringer med, hvad det vil sige at kunne et håndværk"*. Forhåbentlig vil dette medføre et opgør med "de praktisk begavede" som et nedladende udtryk.

Idræt er som det eneste "praktiske" fag blevet opgraderet. Med god grund, for livsstilssygdomme kædes sammen med for lidt bevægelse og fedme, og der

har da også været forsket massivt i idræt og motions gavnlige virkning på helbred og indlæring. Knap så langt er man med at modvirke og forebygge mental mistrivsel i folkeskolen, men det kan craft og forskning i craft måske fremover rette op på. Både børn og voksne skal i fremtiden lære at håndtere stress lige såvel som, at vi skal lære at holde os i gang fysisk for at undgå livsstilssygdomme. Derfor vil vi forhåbentlig se, at fag, som kan hjælpe til mental sundhed og stressforebyggelse, vil få flere forskningskroner og dermed mere anseelse og igen komme på skoleskemaet. Der bliver allerede arbejdet med projekter omkring stresshåndtering og mental robusthed, men endnu har vi til gode at få craft på skoleskemaet som mentalt styrkende færdigheder, eleverne kan have glæde og høste gevinster af hele livet.

Særligt i Finland er man allerede langt med at forske i craft's evne til at fremme kompleks problemløsning og crafts generelt sundhedsfremme effekter (Kouhia, 2016).

Sidst men ikke mindst er craft kommet til ære og værdighed som trendsætterressource. Det er igen blevet moderne at skabe sin helt egen stil, kombinere chikke loppefund med håndlag og know how eller lave affald om til mode-tøj, accessories og boliginventar. Også det voksende klima- og miljøbevidste segment ønsker at gøre mere selv.

Det er mit håb at craft-psykologi kan medvirke til at højne respekten for praksisfaglighed og sikre et fundament for brugen af craft til sundhedsfremme.

Se mere om Anne L. Kirketerp:
www.annekirketerp.dk

LITTERATUR

- Bandura, A. (1994).** Self-Efficacy. In V.S. Ramachandran (Ed.) Encyclopedia of Human Behavior (Vol.4, 71-81). New York, NY: Academic Press. (Reprinted in H. Friedman (Ed.) Encyclopedia of Mental Health San Diego, CA: Academic Press, (1998).
- Benson, H. (2001).** Mind-Body Pioneer. Psychology Today, 34, 56-60.
- Colzato, L.S., Wolters, G. & Peifer, C. (2018).** Transcutaneous vagus nerve stimulation (tVNS) modulates flow experience. Exp Brain Res, 236, 253–257.
- Csikszentmihalyi, M. (1990).** Flow: the psychology of optimal experience. New York: Harper and Row.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000).** The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11, 227-268.
- Diener E. Assessing well-being: the collected works of Ed Diener.** New York: Springer; 2009
- Frederickson, B. (2010).** Positivitet. Kilder til vækst i livet. Dansk Psykologisk forlag
- Groth, C. & Seitamaa-Hakkarainen, P. (2016).** How Can Neuroscience Help Understand Design and Craft Activity? The Promise of Cognitive Neuroscience in Design Studies. Formakademisk 9, no. 1 (2016), 1–16.
- Huottilainen, M & Rankanen, M. & Groth, C. & Seitamaa-hakkarainen, P.& Mäkelä, M. (2018).** Why our brains love arts and crafts. Form Akademisk - forskningstidsskrift for design og designdidaktikk. 11. 10.7577/formakademisk.1908.
- Knoop, H. H. (2005).** Om kunsten at finde flow i en verden, der ofte forhindrer det. I: Et nyt læringslandskab - Flow, intelligens og det gode læringsmiljø." Knoop, H.H. & Lyhne, J. (red.). 2005. Dansk Psykologisk Forlag
- Kok, B. E., Coffey, K. A., Cohn, M. A., Catalino, L. I., Vacharkulksemsuk, T., Algoe, S. B., Brantley, M., & Fredrickson, B. L. (2013).** How positive emotions build physical health: Perceived positive social connections account for the upward spiral between positive emotions and vagal tone. Psychological Science.
- Kirketerp, A. (2020).** Craft-psykologi – sundhedsfremmende effekter ved håndarbejde og håndværk. Forlaget Mailand.
- Kotler, S. (2014).** The Rise of Superman: Decoding the Science of Ultimate Human Performance. New Harvest.
- Kouhia, A. (2012).** 'Categorizing the meanings of craft: A multi-perspectival framework for eight interrelated meaning categories' Techné Series: Research in Sloyd Education and Craft Science A, vol. 19(1), 25-40.
- Kouhia, A. (2016).** Unraveling the meanings of textile hobby crafts. Ph.d. afhandling. University of Helsinki, Faculty of Behavioural Sciences, Department of Teacher Education, Käsityötieteen koulutus.
- Leckey, J. (2011).** The Therapeutic Effectiveness of Creative Activities on Mental Well-being: A Systematic Review of the Literature. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 18, 501–9.
- Peifer, C., Schächinger, H., Engeser, S. (2015).** Cortisol effects on flow-experience. Psychopharmacology 232, 1165–1173.
- Pöllänen, S. (2015).** Elements of crafts that enhance well-being: Textile craft makers' descriptions of their leisure activity. Journal of Leisure Research, 47(1), 58–78.
- Pöllänen, S. (2015a).** Crafts as leisure-based coping: Craft makers' descriptions of their stress-reducing activity. Occupational Therapy in Mental Health, 31(2), 83–100.
- Riley J., Corkhill, B. and Morris, C. (2013).** "The Benefits of Knitting for Personal and Social Well-being in Adulthood: Findings from an International Survey." British Journal of Occupational Therapy 76(2), 50–57.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017).** Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. Guilford Press
- Sennett, R (2008).** The Craftsman. London, Yale University Press.
- Seitamaa-Hakkarainen, P. & Huottilainen, M. & Mäkelä, M. & Groth, C. & Hakkarainen, K. (2016).** How can neuroscience help understand design and craft activity? The promise of cognitive neuroscience in design studies. FORMakademisk. 91. 1-16. 10.7577/formakademisk.1478.
- Seligman ME.** Authentic happiness. New York, NY: Free Press; 2002.

Et festmåltid til Dronningen

Jane Susanne Andersen // Kompetencecenter for børn, unge og billedkunst

Kan Dronningen bedst kan lide burger, lagkage eller spejlæg? Hvordan ser formen på et champagneglas? Spiser de kongelige franske hotdogs hver dag? Mon der er blonder på Dronningens tallerkner, og hvordan udhuler man en mælkekarton, der er lavet i ler? Dette var nogle af de samtaler, der fandt sted, da 150 børn over en periode på to uger sammen med keramikbandet Dirty Go Clay Band arbejdede med at lave et over-dådigt og vildt måltid til Dronningen.

Kompetencecenteret fik lov til at følge, hvordan 700 kg rødler blev formet til tallerkner, bordpynt og blomster, høje glas, kager, hotdogs, hummer og mange andre retter til Dronningens 80-års fødselsdag. Vi så, hvordan børnene fik demonstreret, hvordan de kan modellere og sætte ler sammen, og de blev opfordret til at eksperimentere og prøve leret af.

Tidligere det år havde Kompetencecenteret for børn, unge og billedkunst arrangeret et inspirationsseminar for deltagere i Det regionale billedkunst-netværk for børn og unge i Midtjylland. Ud over et oplæg om Dirty Go Clay Band blev bandets metoder afprøvet, og der blev lavet hurtige, små øvelser med ler. I den første opgave skulle to deltagere tage hinanden om skulderne, så de kun kunne bruge én hånd hver. På den måde

skulle de samarbejde om at lave en kop på kort tid. Derefter blev deltagerne fordelt i grupper på fire. Alle fik en klump ler og fik at vide, at de skulle modellere noget, de havde spist i løbet af dagen. Efter 2 minutter fik sidemanden objektet og skulle arbejde videre på netop det, der var påbegyndt. Øvelsen skulle foregå i tavshed. Når alle fire i gruppen havde arbejdet på alle fire objekter, kunne de præsentere dem for hinanden.

Dirty Go Clay Band

Dirty Go Clay Band består af de tre keramikere Lea Nielsen, Mette Maya Gregersen og Louise Gaarmann. I deres arbejde med ler, taler de om "sammen-spil og improvisation". På spørgsmålet om, hvorfor de kalder deres keramik-gruppe et band, svarer de: "Når vi bruger ordet band, ved alle instinktivt, at der er tale om musikere, der spiller sammen. Der er ikke en individuel afsender, men en mission om at skabe noget fælles. Man kan improvisere og nogle gange spille soloer, men for at det skal gå op i en højere enhed, er man nødt til at udvise stort gehør og opmærksomhed på hinanden. Det handler ikke om, hvem der kan trutte højest, men om at kunne skabe noget sammen, der er større end den enkelte. Derfor er vi et band og ikke bare en gruppe." Bandet mødte hinanden på Göteborg-færgen i 2016. "Det var første gang, vi

alle tre var samlet på en gang, og den energi der var til stede imellem os, var så vild, at vi med det samme vidste, at vi måtte lave noget sammen. En måned senere tilbragte vi nogle dage i Asger Jorns sommerhus på Læsø. Da vi tog hjem, var det som Dirty Go Clay Band og kunst-værket Jorns sidste måltid i støbeskeen."

Og Dirty Go Clay Band er inspireret af Asger Jorns eksperimenterende tilgang til kunst, hvor materialet bliver udforsket sanseligt og kropsligt, og det var netop med udgangspunkt i Jorns sidste måltid, som de udstillede på Museum Jorn i 2018, at Et festmåltid til Dronningen blev til.

I Dirty Go Clay Band laver de kun fælles værker. De afsætter øvegange og gør en dyd ud af ikke at planlægge for meget for at skabe plads til, at der kan improviseres, og at medlemmerne kan lade sig påvirke af fælles sammenspil frem for egne overvejelser. De har altid korte tidsplaner og bruger deadlines til at skabe et højere arbejdstempo, der tvinger dem til at træffe hurtige beslutninger og skabe den vitalitet, de gerne vil have ind i værkerne.

Forskellen på at arbejde alene og i et fællesskab mener de er stor. "Alene er vores fokus indadrettet i en personlig dialog med leret, hvilket er en proces,

der er meget velkendt for os alle tre, og som giver os en helt eksistentiel fordybelse. Fælles har vi en eksplosiv energi og en følelse af at træde ud i ukendt land. Vi er modigere, tør at kaste os ud i ting, vi måske ikke ville gøre alene, fordi vi har tillid til summen af vores evner. Det ligger i vores bandnavn, at vi har en beskidt og flabet tilgang til leret. Vi vil gerne væk fra

tanken om den sirlige og pyntelige køkkenbordskeramik. Her arbejdes der ekspressivt og rå med leret. Vi vil fange og fastfryse den energi, der er til stede her og nu. Det er essensen for os."

Et festmåltid til Dronningen var netop en "ler-improvisation", hvor der blev arbejdet hurtigt og rå, og hvor det at sige ja til hinandens ideer var i fokus.

Børnene skabte finurlige og fantasifulde retter med optagethed og engagement, og det hele resulterede i et kæmpestort modelleret fødselsdagsbord, hvor 150 børns energi blev fastholdt i 700 kg ler.

Projektet var en del af den landsdækkende begivenhed Billedkunstens Dag og projektet "Kunst og bevægelse" (støttet af Statens Kunstfond).

SE MERE:

Lea Nielsen:
www.lea-nielsen.dk

Louise Gaarmann:
www.louisegaarmann.dk

Mette Maya Gregersen:
www.mettemaya.com

MODU-LER

Louise Søgaard Nielsen og Ghita Warrer // Børnekulturhuset i Aarhus

Under overskriften MODU-LER og med ler som omdrejningspunkt, fejrede Børnekulturhuset i Aarhus Billedkunstens Dag i marts 2020 med workshops, ildskulptur og en stor udendørs interaktiv udstilling i hjertet af Aarhus.

PROJEKTET MODULER

Workshops

Billedkunstens Dag på Børnekulturhuset udgjorde kulminationen på et halvt års forudgående projekt under overskriften MODU-LER. MODU-LER inviterede, i tidsrummet september 2019 til februar 2020, børnehavebørn og skolebørn til at eksperimentere, undersøge og lege med det helt forunderlige og kropslige materiale, som ler er. Dette i samarbejde med keramikere og kunstnere. Projektet havde med andre ord fokus på den legende og eksperimenterende proces frem for produktet. Som ekstraordinær ramme for projektets workshops indrettede vi i starten af september tre rum i en henlagt villa ved Børnekulturhuset. Fælles for disse rum var, at deres uformelle karakter, netop inviterede til en legende, undersøgende og fri tilgang til mødet med ler.

Desuden afholdt vi i januar 2020 en workshop rettet mod lærere og pædagoger. Kurset havde, som hele projektet, fokus på den eksperimenterende og procesorienterede tilgang til arbejdet med ler. Hensigten var naturligvis at udfordre og inspirere lærere og pædagoger til, at facilitere forløb og dermed sætte leret i spil på en eksperimenterende og legende måde i såvel børnehaven som skolen.

BILLEDKUNSTENS DAG

Interaktiv udstilling og ildskulptur

De mange værker, som de i alt 450 deltagende børn skabte under forløbene med kunstnerne indgik i udstillingen på Billedkunstens Dag. Her afprøvede vi Rådhusparken som 'kunsthall' og inviterede herved forbipasserende til både at deltage og interagere med børneudstillingen. Herudover faciliterede vi en række 'ler-aktions-stationer' rundt om i Børnekulturhusets gårdareal (en tidligere skolegård). På stationerne kunne børnene for eksempel arbejde på kæmpestore krukker, skabe ler-monstre, kreere kager i ler og køre samt gå, ride i og trykke på et stort liggende ler-relief. Denne 'relief-station' var inspireret af

Asger Jorns arbejdsproces med den store keramikfrise på Statsgymnasiet. Vi sluttede dagen af med en spektakulær afsløring af en brændingsskulptur bestående af keramikværker skabt af skole- og børnehavebørn og faciliteret af keramikker Thyge Thomassen. Omkring 200 børn og voksne tog del i Billedkunstens Dag og dermed i udstilling, workshops og afsløring af brændingsskulpturen.

PROJEKTET

Materialet og kunstnere

Ler er et udpræget sanseligt materiale, der appellerer til børn på samme måde som undersøgelsen af jord og vand gør det. I børnenes møde med ler oplevede vi, hvordan de intuitivt, begyndte at udforske materialet. Flere af børnene tog det straks op i hænderne og begyndte at forme og mærke. Det har været centralt for hele projektet at der blev lagt vægt på børnenes møde med kunstnere og keramikere og hermed på den kreative og kunstneriske arbejdsproces. Selvom denne proces har været karakteriseret ved at være fri og eksperimenterende, har det samtidigt været vigtigt for forløbet, at der var

styring og rammesætning på de respektive workshops. Under samtlige forløb med kunstnernes og keramikernes fik børnene en fælles introduktion, som indeholdt rammer og inputs, som børnene efterfølgende skulle bearbejde og reflektere over. Derudover var der også fokus på forskellige håndværksmæssige teknikker. På den måde fik børnene en indsigt i, hvordan man kan behandle og tilgå materialet. I mødet med materialet havde kunstnerne en central rolle i at guide børnene til at sætte ord på deres møde med leret. Føltes det f.eks. blødt, hårdt eller klistret? Ved at hjælpe børnene til at sætte ord på deres møde med materialet gav det dem mulighed for at italesætte deres oplevelse og egne sanseindtryk. I særligt en af workshoppende var der fokus på at undersøge og sanse ler i forskellige stadier som slikker, tørt og brændt. Her fik børnene f.eks. mulighed for at hamre i tørt ler og lytte til slikker, der løber ned i en spand.

RUM

Som konkret rumlig manifestation af den kropslige tilgang, mødte alle de deltagende børn, som det første, et rum,

hvor de med bare fødder blev inviteret til at gå på en sansesti. En sansesti bestående af store flade kasser indeholdende henholdsvis sten, grus, ler og slikker. Dette for at børnene på kropslig og sanselig vis fik en forståelse for og en oplevelse af ler i forskellige stadier. I de øvrige rum var der workshops og et udstillingsrum. Her havde vi blandt andet skabt et stort bjerg af ler i forskellige ler-typer, som børnene undervejs i forløbene bidrog til. På den måde blev ler-bjerget et fælles værk og genstand for forundring.

Forsat fokus på eksperimentet, proces og materiale

Her på Børnekulturhuset har de erfaringer, vi har erhvervet med projektet MODU- LER samt udstillingen på Billedkunstens Dag, sat spor i den måde vi arbejder på. Vi er blevet inspireret til fortsat at arbejde i længere og fordybende forløb, hvor proces og undersøgelse af materialer er i centrum og sammen med kunstnere, der forstår og favner denne arbejdsform. Projektet gav med andre ord en mængde nye værdifulde erfaringer. Vi fik skabt nye standarder og formater og fik der-

med både energi og lyst til at arbejde videre i længere forløb. Forløb med andre typer af materialer og netop med fokus på eksperimentet, legen og processen.

Deltagende kunstnere/ keramikere:

David Gomez med workshoppen
Keramiske Fliser

Henrik Jul Ebbesen med workshoppen Den ukendte Verden af Ler samt workshop for lærere og pædagoger

Heidi Lillevang med workshoppen
Kloder af Ler

Marie Fuglsbjerg Zand – med workshoppen
Landskaber med Ler

Marianne Thingholm – med workshoppen
Gå på opdagelse i Ler

Malene Lynggaard – med workshoppen
Koraller samt workshop for lærere og pædagoger

Pernille Pontoppidan Pedersen
– workshop for lærere og pædagoger

Thyge Thomasen – med workshop
og eventet Brændingsskulptur

Se mere om Børnekulturhuset i Aarhus: www.boernekulturaarhus.dk

Lad processen være målet

Tina Andersen // Journalist

Keramiker Pernille Pontoppidan Pedersen kommer i dette interview med inspiration til, hvordan billedkunstlærere og pædagoger kan gå til leret på måder, der kan hjælpe børnene i flow – og af med præstationsangst, higen efter anerkendelse og fejlfinderkultur. Ved at flytte fokus fra produkt til proces. Ved at lege, kopiere og drille leret. Og ved gentagelser. Masser af gentagelser.

Uden at ænse andet trykker børnene den ene klump ler sammen efter den anden. Det bliver til et højt tårn, og ved siden af står der – lad os kalde det en mand med et flag. Børnene eksperimenterer og leger intuitivt med leret uden noget bestemt mål for øje. De prøver leret af. Undersøger hvad der sker hvis... Billedet stammer fra en af Finn Lynggaards lærebøger fra 1970'erne, og det er den måde, vi skal tilbage til at lege med ler på i Folkeskolen og ude i institutionerne. Det mener en af tidens markante keramikere, Pernille Pontoppidan Pedersen, der ser netop Finn Lynggaard som læremesteren. Set fra hendes perspektiv spænder tilgangen i dagens Danmark ben for en kreativ, intuitiv proces. – Den mest effektive måde at slukke for præstationsangst, anerkendelsesøgen og fejlfinderkultur på er ved at

fjerne produktet og lade processen være målet i sig selv, siger hun og fortsætter: – Børnene skal have mulighed for at udforske leret uden at skulle producere noget bestemt, uden at det er sat ind i en samtidssammenhæng, og uden at målet er en udstilling eller en julegave til mor.

Forkert findes ikke

Men det at skulle lave en vase til mor eller udstille et relief på skolens eller børnehavens kunstudstilling gør det ikke alene. Så hvad mere skal der til? Hvordan undgår man, at børnene blokerer og tænker "det kan jeg ikke finde ud af". Hvordan hjælper man dem med at slippe tanken om at det skal ligne sidemandens eller noget andet konkret? Med at slå tankerne fra og bare være med leret? For det første er det, ifølge Pernille Pontoppidan Pedersen, billedkunstlærerens eller pædagogens fornemmeste opgave at gøre leret levende og intuitivt for børnene ved at opstille snævre rammer og skabe et rum for legen, hvor man fjerner sig fra, hvad der er rigtigt eller forkert. Børnene skal hjælpes over deres hurdler, så de kan opleve, hvor skønt det er bare at trykke i leret. For det andet kan en række metoder hjælpe dem til den oplevelse. Metoder, der har fokus på den intuitive proces fremfor produkt. Og for det tredje: gentagelser – dem vender vi tilbage til.

Intuitive metoder

Tid er en vigtig metode. Giv børnene små opgaver med kort tidsfrist. Bryd processen ned i mindre og overskuelige bidder, som børnene har relativt kort tid til at udføre. Pres dem på tid. – For når de skal skynde sig, har de ikke tid til at tænke over fine detaljer – eller tid til at tænke i det hele taget. De koncentrerer sig om at følge med, og så slår tankerne fra, og kroppen handler intuitivt, forklarer keramikeren. Det sker helt naturligt i *læreren guider processen-metoden*, hvor den voksne – på tid – guider børnene til en proces, hvor de leger sammen, og hvor alle har samme forudsætninger. Trin for trin får de at vide, hvad de skal gøre uden at vide, hvad de er i gang med at lave. For så er det svært for den indre dommer at trænge igennem og blokere med et "du kan ikke finde ud af det her" eller "det ligner ikke...". Hvis børnene fx guides til at lave en gris, kunne instruktionen være noget i retning af:

Trin 1: Tag en god håndfuld ler og rul den rund.

Trin 2: Tag to små klumper – først banker I dem ud med jeres fingre, og bagefter sætter I dem sammen i den ene ende af jeres runde lerklump.

Trin 3: Tag en lidt større klump ler og tril den til en aflang orm eller hale.

– Jeg ved det, jeg ved det, det er en gris, vi laver, råber en af ungerne så. Og det er fint. For her er ingen facitliste, nogle får en lang krølhale andre en kort. Grisen skal ikke se ud på en bestemt måde, måske er den faktisk et fabeldyr, siger Pernille Pontoppidan Pedersen.

Flere metoder til produktfri zone

Læreren guider processen-metoden kan børnene også bruge med bind for øjnene. Og *Bind for øjnene-metoden* er endnu en intuitiv fremgangsmåde, hvor børnene ikke ”pussenusser og forfiner”. Og eftersom de hverken kan se, hvad de selv eller sidemændene laver, er præstationspresset fjernet, og der er skruet op for humoren samtidig med, at børnene virkelig får aktiveret og skærpet de øvrige sanser. Især følesansen.

– Leret reagerer prompte på deres fingre og er ekstremt taknemmeligt at arbejde i. De kan mærke alle bulerne. De kan glatte leret ud, folde det, folde det ud igen. Præge det. Det er én til én aftryk og ekstremt kropsligt. Leret omsvøber også deres finger, hvis de trykker den langt nok ind, uddyber hun. En tredje metode, der signalerer nul facitliste er *aftryk af naturen-metoden*. Stik børnene et halvt kilo ler hver og gå sammen ud i naturen og tryk leret ned i noget, så det forvandles til lige

– Leret er så konkret og nemt. Principielt ingen regler for, hvordan du skal håndtere leret. Det kræver ingen forudsætninger. Det er vildt vigtigt at læreren hurtigt får gjort det tydeligt for børnene at gøre det til et meget demokratisk materiale og dine fingre kan gøre alt. Intet er forkert.

så mange forskellige relieffer, som der er børn til stede. *Send videre-metoden* er en fjerde metode, der samtidig fjerner ejerskabet fra den enkelte. Børnene samarbejder om processen og skaber noget i fællesskab.

Giv det abstrakte værdi

En femte metode er *terning-metoden*, fx med en terning med geometriske figurer. Hvis barnet slår en cirkel, udforsker det, hvordan en cirkel kan tage sig ud. Flad som en pandekage. Rund som en bordtennisbold. Eller fodbold. Hvordan lyder cirklen, når man triller den? Den glider let. Klunk, klunk, klunk lyder det derimod, hvis terningen er landet på en firkant, og barnet triller med en tredimensionel æske. – Snak med børnene om formerne, og hvordan de påvirker os. Hvad gør en kant? Og du har en rund form her, hvad gør den? Jamen, den gør det blødt. Okay. Ved at tale om det, de ser og oplever, kan vi give det abstrakte værdi, siger Pernille Pontoppidan Pedersen. *En sans ad gangen-metoden* er den sjette og sidste tilgang til leret, som Pontoppidan fremhæver. Metoden er en vidunderlig introduktion til leret som materiale og igen en måde at skærpe sanserne og fornemme kropsligheden på. Hvordan ser det ud? Tag bind for øjnene, hvordan mærkes det? Tag leret op til næsen, hvordan lugter eller dufter det? Hvordan lyder det? Få en til at plaske rigeligt med vand på leret og klap og klask på det, så det svupper og laver alle mulige mærkelige lyde. Og hvordan smager det? Slik og smag endelig på det – ler er noget af det reneste materiale. Læg også lige mærke til, hvordan det føles på tungen?

Dril, snyd & kopier

Selv med disse intuitive metoder vil børnene opleve at noget slår fejl. Det kan man, ifølge Pernille Pontoppidan Pedersen, ikke undgå, for leret vil falde sam-

men, flyde ud, tippe og revne. Og det var ikke lige barnets intention. Så må man hjælpe barnet med at blive i processen fremfor at krølle leret sammen og kyle det hen i hjørnet for at starte forfra med en ny klump. Selv om leret gør noget andet end, barnet havde forestillet sig. – Læreren eller pædagogen kan gøre en vigtig forskel ved ikke at anerkende noget som en fejl, men i stedet hjælpe børnene med at se muligheder og fx foreslå at vende leret på hovedet og bygge videre eller springe hjælpende til med en pind eller en søjle af ler, der kan understøtte en arm, en hals eller noget andet, der er ved at give efter for tyngdekraften. Eller fx hviske barnet i øret, at det, de er i gang med, måske i virkeligheden er en drage, der ligger og sover, og det er derfor, at den er så flad. Så børnene oplever, at det er sjovt både at arbejde med tyngdekraften og imod den, siger hun og fortsætter: – Tyngdekraften trækker leret nedad, men børnene opdager, at de alligevel kan bestemme ved at drille leret og insistere på, at fx det ben eller den arm skal stritte lige ud i luften. Ved at snyde leret med pinde og søjler, og når det så tørrer, stritter det pludselig fint uden hjælp. Og hey, jeg kan jo bare fjerne revnen eller lave to huller, fordi det er katteøjne – eller lave en sommerfugl på en plade og plastre det på revnen. Børnene må også gerne kopiere – ikke sidemandens, men alt mulig andet. Blokaden kan nemlig nemt opstå, hvis de føler, at de skal opfinde noget originalt. Pernille Pontoppidan Pedersen kopierer også selv, hvis hun mangler inspiration. Hvis hun ikke lige ved, hvad hun skal lave, slår hun op i en bog med værker, hun synes er gode, og så kopierer hun. For som hun siger: – Man kan alligevel aldrig gøre fuldstændig som på billedet. Og det er heller ikke sjovt særlig længe, så pludselig er jeg i gang med at lave mit eget – jeg har slået hovedet fra og er bare i

processen uden at tænke. Jeg kommer i en slags meditativ flowtilstand.

Gentagelser er (gen)vejen til flow

Den samme meditative tilstand opnår hun ved at lave gentagelse på gentagelse på gentagelse. For når man monotont dutter den ene ler-bussemænd i leret efter den anden, holder man på et tidspunkt op med at tænke, kroppen tager over, og man begynder at arbejde intuitivt. Repetitionen får hende til at bevæge sig i retninger, hun ikke havde tænkt på forhånd. – Derfor er repetition afgørende, når man vil hjælpe børnene til at slå tankerne fra og arbejde intuitivt. Der er en virkelig god måde at lære at være i flow på. At opnå den her tilstand, hvor man lukker al anden støj ude og forsvinder ind i materialet og bare er intuitivt i processen. Det gør selv værdet godt, siger hun og fortsætter: – Repetitionen fjerner samtidig én fra det æstetiske fine, og der er ikke noget facit for, hvordan en bussemændsdut skal se ud. Selv bruger hun bussemændsmetoden og den gode gamle pølseteknik, og det er da også de to metoder hun anbefaler billedkunstlærere og pædagoger at bruge igen og igen sammen med børnene. Hendes knapt to år gamle søn har trykket masser af ler-bussemænd fast på en af skulpturerne i værkstedet, og det er i al sin enkelhed, hvad bussemændsmetoden går ud på. Man tager en lille dut ler og trykker den fast på den større klump ler, man leger med, ved siden af hinanden, oveni hinanden, med mellemrum. Kun fantasien sætter grænser. Pølseteknikken er tilsvarende nem at gå til. Man pølser på – pølse efter pølse, og så præger man pølserne med sin finger, eller måske med en pind man har fundet i skoven. Igen er der ingen facitliste, man gør bare det, man lige får lyst til. Pernille Pontoppidan Pedersen anbe-

faler desuden, at man altid står op, når man arbejder med ler, medmindre man skal arbejde med små detaljer. For det giver en anden jordforbindelse og kropslighed og fjerner fokus fra fejl og fine detaljer. Og at man stiller bordene eller måske 20 træstubbe, så børnene har mulighed for at gå rundt om leret. Det giver optimal mulighed for at bruge kroppen og for at arbejde tredimensionelt.

Genbrug & gentag over tid

Pointen med alt det her er overordnet set at undgå fokus på resultatet og på børnenes søgen efter anerkendelse, fordi det fjerner fokus fra det at arbejde umiddelbart og intuitivt. Og den ultimative måde at undgå det på, er ved at lade være med at brænde leret og genbruge det i stedet for. Den proces kan børnene med fordel være en del af. - Leret ned i en spand, godt med vand over og så er det så fint som nyt igen næste gang, foreslår Pernille Pontoppidan Pedersen.

Hun understreger desuden, at det er en illusion at tro, at man ved at lege med ler i en time, kan opnå at børnene bare er i processen og bygger frit. Også her er gentagelser vejen til succes. Og så kræver det, ifølge keramikeren, at læreren eller pædagogen giver slip på processen og ser, hvor børnene selv tager det hen. Hun foreslår, at man lader børnene finde leret frem fx hver tredje uge, så de kan lære leret og den intuitive arbejdsmetode at kende. På et tidspunkt, når lerklumpen står på bordet, så begynder de pludselig at lege og bygge noget. Og måske sjette gang finder de leret frem og går i gang af sig selv. - Så har vi opnået noget virkelig stort. For det er så vigtigt og givtigt for børn at blive bekendt med følelsen af at kunne arbejde intuitivt, og den følelse er leret bare genialt til at oparbejde. Så kan børnene overføre det til dansk og matematik, hvor det er langt sværere at opbygge den her jeg-tør-godt-bare-følge-min-indre-pilekvist, siger hun og fortsætter: - Hvis børnene ved at lege med ler læ-

rer at bruge deres intuition og at turde følge deres mavefornemmelse, har vi givet dem et solidt fundament og klædt dem virkelig godt på til resten af skolen og livet.

FAKTA:

- Pernille Pontoppidan Pedersen
- Født 1987
- BA fra Kunstakademiets Keramikskole på Bornholm
- Har modtaget Anni & Otto Detlevs keramikpris i form af et rejselegat, Silkeborg Kunstnerlegat og Ole Haslund Kunstnerlegat
- Udstiller både i ind- og udland. Aktuelt på Clay Keramikmuseum Danmark
- Har holdt workshops for billedkunstlærere og pædagoger på Børnekulturfhuset i Aarhus
- Lever af sin kunst

Se mere om Pernille Pontoppidan:
www.bernillepontoppidan.com

Den ukendte verden af ler

Henrik Jul Ebbesen // Designer, cand.arch. og guldsmed

"Vegetarsandwich med stærke arme og farlig ånde," forklarede Anton på 6 år stolt - efter han i lang tid havde banket en klump ler helt flad som en pandekage.

Hvert barn har sin egen kreativitet. Ved at præsentere børn for nye materialer i kreative processer kan de tillære sig værktøjer og et andet sprog at udtrykke sig igennem. Det kan hjælpe dem med at løse de udfordringer, de møder gennem livet. Børn er gode til at forestille sig noget ikkeeksisterende, og de er især gode til at sanse med kroppen og være åbne. De er undersøgende over for nye materialer og igennem leg og fantasi bruger de materialet til at veksle mellem den kendte og den ukendte verden. Leret er et fantastisk umiddelbart materiale, der passer perfekt til børns færdigheder og deres behov for at udtrykke sig rumligt - med de bare hænder kan de mærke, de tænker nyt.

Som uddannet designer er intuition og kreativ tænkning og de tankemæssigt skift mellem "det kendte" og "det ukendte" vigtige redskaber for at kunne omsætte ideer til brugbare løsninger. Som en del af designtænkning bruges materialer som et vigtigt redskab til ideudvikling. I mit professionelle virke er det afgørende, at en ide afprøves fysisk for, at den kan vise sit værd og for at formidle løsninger.

Proces uden værk

Jeg ønsker med mine workshops - uanset materialet - at lære børn den dejlige følelse af at være i et kreativt flow, og

for de voksnes vedkommende, hvordan dette kan opnås gennem leg, rumlige eksperimenter og fortællinger: At skabe elastiske rammer, hvor der er god tid og rumlighed til at sanse materialet, og hvor processen er vigtigere frem for et slutprodukt. Hvor det er muligt at slippe styringen og ikke fokusere på at nå det planlagte, men at give barnet mod til at kaste sig ud i noget nyt eller blot vække barnets nysgerrighed.

Rammen

Et vellykket forløb starter med rammerne. Vi voksne kan ikke tvinge kreativitet frem, men vi kan tilrette-lægge omgivelserne, så de tilskynder til kreativ udfoldelse. Ved at have styr på før og efter et forløb. Hvis børn kan se, at rammerne er trygge og klargjort specielt til dem, så er der større chance for, at de tør være kreative og tør at træde ind i den ukendte verden. Det er en god ide, at der løbende sker noget nyt igennem hele forløbet, at rammerne brydes, for overraskelser forankrer oplevelsen og giver forløbet fornyet energi.

MODU-Ler workshopforløb

Med udgangspunkt i mine workshops: **Den ukendte verden af ler** vil jeg her præsentere udvalgte aktioner i forløbet tilsat generelle erfaringer fra mine kreative workshops med børn i alderen fra 5 til 9 år.

Den ukendte verden af ler bestod af to dele: To rum med hver deres verdener. For at få mere proces frem for teknik brugte vi i dette forløb med fordel ingen værktøjer, men kun vores hænder og

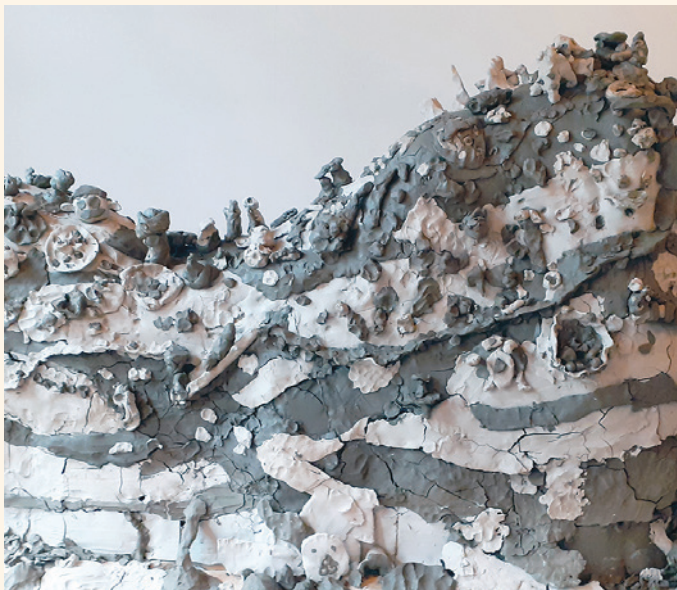
kroppe. Ved hovedsagligt at bruge gulvet til modellering gav det rig mulighed for at sanse leret fysisk med hele kroppen. I første del startede vi alle i en rundkreds på gulvet i et tomt rum - kun os og leret. Leret "kaldte" på at blive formet, så børnene fik straks hver en klump ler i hænderne, og mens de asede og masede, snakkede vi om lerets egenskaber og anvendelser.

Vi øver os

Som i en sportsgren gik vi i gang med simple opvarmningsøvelser. For at få alle i gang med leret brugte jeg en humoristisk og meget kropslig tilgang. For at give børnene en følelse af tryk skulle de nu følge mig som en slags mesterlærer. Trin for trin opnåede børnene basale færdigheder og fik en fornemmelse for lerets muligheder og begrænsninger. Jeg viste øvelser, hvor vi fejlede med vilje for hurtigt at bygge noget nyt op igen og opleve at leret ikke gik i stykker ved at fejle. Ved at vise at det er ok at forsøge sig frem, at være usikker og at man lærer noget nyt af sine fejl, var det muligt at få alle til at deltage. At synliggøre at der ikke var en forkert måde at gribe leret an på, at forskellige udtryk var en god ting og en inspiration for os alle. Til sidst i denne aktion afprøvede vi mulige koblinger mellem de færdigheder børnene lige havde lært.

Fortællingen

I denne aktion skabte vi på stedet en ramme fortælling ud fra børnenes indspark. Sammen tog vi på en rejse ind i en ukendt verden, hvor alt var muligt og intet forkert. Jeg udfordrede

børnene ved hjælp af fantasi, indlevelse og fortællinger - en udfordring som krævede, at de skulle tænke nyt i forhold til det velkendte. Her var det afgørende, at der var en balance mellem udfordringen og de færdigheder, børnene til dette stadie havde opnået, og at udfordringen var overkommelig, men samtidig fangede deres interesse. Her blev verden så at sige vendt på hovedet. Det gjorde dem nysgerrige og gav dem lyst til at bruge deres egen indre verden og skabe noget, der ikke fandtes i ler til den nye ukendte verden.

Sanse og lege

Kreativitet er for børn ofte en social disciplin, men børnene fik først til opgave at modellere deres ideer individuelt. Det gav dem mulighed for at lege med ideen, se, sanse, fejle og gentage. Der var nu rum til en personlig proces, hvor deres indre univers blev vækket til live i leret. Jeg skabte løbende små *pusterum*, hvor rummets dynamik blev ændret i form af ny lyssætning, stille musik eller ingen snak. Det gav barnet mulighed for at stanse op og finde ro, inspiration og fordybelse.

I en ny aktion sammensmeltede børnene to og to deres individuelle ler-universer til én samlet og derved ny fortælling. Det gav det enkelte barn mulighed for nye lege, anerkendelse, og kreativ forhandling om, hvordan leret nu skulle forvandles. Her hjalp jeg dem med at hente ideer i den ukendte verden og omsætte dem til handlinger i den kendte verden. Jeg hjalp børnene ind i eller prøvede at fastholde dem i deres kreative flow. Jeg gik med på deres ideer, deres eksperimenterende lege, gav modspil og spurgte anerkendende - alt dette uden at styre. Vigtigst var det, at ideen blev holdt i gang, og at leret var i konstant udvikling.

I anden del af workshoppen åbnede det andet og hidtil hemmelige rum sig op. I rummet var der på forhånd opbygget store øer af ler og monteret fremspring på væggene. Det muliggjorde, at børnene nu kunne fylde hele rummet med alle deres små universer, og sammensmelte dem alle. Igennem en stor fælles modulerings-leg videreudviklede børnene den ukendte verden.

Rummet med den ukendte verden dannede rammen for flere workshops.

Derved gav det mulighed for børnene at komme til en allerede "befolket" verden, hvor de kunne blive inspireret og bygge videre på andre børns fortællinger. Denne aktion gjorde det også mere acceptabelt, at deres personlige bidrag nu var en del af noget større, del af en proces og derfor ikke skulle med hjem.

Kreativitet smitter

Hvis vi som voksne er passioneret og omstillingsparate, når vi præsenterer børn for nye kreative processer, er vi allerede kommet et langt stykke i at gøre børnene nysgerrige og motiveret til at lære nyt. Hvis vi tilrettelægger forløb, så de oplever den dejlige følelse af at være kreativ i mødet med et nyt materiale, og de bliver overrasket over egne evner og samtidig har det sjovt - så er det noget de husker. Derved bliver det nemmere at fastholde børnenes fokus, når materialet eller opgaven giver modstand, og de med kreative tanker vil overvinde forhindringerne.

Se mere om Henrik Jul Ebbesen
og Designstudio Fuseuse:
www.fuseuse.com

Modellerede

Marie Fuglsbjerg Zand // Keramisk kunstner og underviser

Ønske med projektet

At børnene sanser og oplever materialet ler i dets forskellige stadier; tørt, flydende, brændt og vådt. At børnene får et kendskab til ler; hvordan det er opstået og hvordan det forarbejdes og anvendes. At de får en oplevelse af at være i flow, at arbejde intuitivt og ikke frem mod et rigtigt/pænt resultat.

Optakt og indlevelse i materialet

Dagen starter med et møde omkring bålet, hvortil børnene har lavet små pinde i ler. De brændes over nogle timer

i bålet i en metaldåse med savsmuld. Vi snakker om, hvordan leret forandrer sig, når det brændes, kigger på gløderne og fornemmer varmen.

Herefter går børnene på bare fødder gennem forskellige materialer; sten, grus, sand og ler. De mærker forskellene og bagefter taler vi om, at ler faktisk er bitte, bitte små sten, mindre end sand, som engang for mange milliarder år siden har samlet sig på bunden af havet og er blevet til ler. Vi taler om forskellige landskaber; enge, skove, strande, bakker og om hvordan det danske landskab har forandret sig. Hvordan landet er kom-

met op af havet, og hvordan leret på den måde er blevet en del af vores landskab.

Landskaberne

Børnene får hver deres trækasse til at lave et landskab i. Model-
leringsredskaber undgås; brug
hænder og fødder i stedet.

Materialerne til landskaberne er:

- Store stykker tørret ler
- Flydende støbeler
- Modellerbart ler fra pakken
- Sort lerbegitning
- Brændte lerpinde

landskaber

Der kan arbejdes frit med de forskellige materialer. Det tørre ler kan knuses med en hammer og f.eks. blive til sand, småsten eller bjerge i landskabet. Støbeleret kan blive til søer, floder, regn og hav. Det modellerbare ler kan blive til bakker, marker, små høje og strande. De brændte lerpinde kan blive til skove og bjerglandskaber. Den sorte begitning kan skabe struktur og farve på landskabet eller blive til mørke have eller lava. Det er vigtigt for øvelsen, at der fokuseres på sansningen og oplevelsen, frem for på det færdige resultat. Børnene opfordres til at lave "det landskab som bor indeni". Den eneste betingelse er, at

bunden på kassen skal være dækket, så det kan være en idé at starte med det modellerbare ler, så bunden bliver organisk. De skal kunne arbejde frit, og der skal være plads til alle tilgange. Nogle vil foretrække kun at banke tørre stykker ler i timevis, mens andre farer rundt og skal prøve det hele. Intet er mere rigtigt end andet.

Afrunding

Til slut stilles alle landskaber op og børnene giver deres landskab et navn. Vi snakker om, hvor sjovt og spændende det er, at landskaberne bliver så forskellige, selvom alle har arbejdet med det

samme materiale og i en lille kasse. Afslutningsvis fiskes metaldåsen med de brændte lerpinde ud af bålet - vi får det forsigtigt ud. Vi kan se, hvordan leret stadig gløder nogen steder og efter lidt afkøling også mærke det lune og sorte ler, som nu er hårdt.

Et projekt over 2-3 timer, udendørs så vidt muligt.

Se mere om Marie Fuglsbjerg Zand:
www.ler-rod.dk

KORALLER

– EN WORKSHOP MED KØKKENREDSKABER

Malene Lynggaard // Konsulent på Børnekulturhuset i Aarhus

Tidligere var keramikere ofte uddannede som pottemagere og var derfor eminente til at dreje. I dag er de unge, nyuddannede keramikere fra diverse kunstskoler i højere grad uddannet til at eksperimentere og har ofte en kunstnerisk tilgang til arbejdet med ler.

Denne tilgang modsvarer fint børns umiddelbare og legende tilgang til leret, som på mange måder er et taknemmeligt materiale. Det kræver dog, at man som underviser har styring på processen og de redskaber, der bliver anvendt. Et eksempel på en sjov og kreativ opgave er at lave koraller med diverse køkkenredskaber.

Inden aktiviteten finder sted, kan du bede børnene medbringe et gammelt køkkenredskab eller gå i Netto eller genbrugsbutikken og købe hvidløgspresere, opvaskebørster og ostehøvl. Næsten alle køkkenredskaber kan bruges: Sprøjteposer, hvidløgspresere, ostehøvl, kageudstikkere, urteknive, spisepinde, gafler, metalbørster, opvaskebørster og diverse svampe.

Introduktion

Brug fem minutter på at vise et par billeder af koraller og fortælle om dem: Deres oprindelse, geografi og biologi.

Hvert barn skal nu bygge deres egen koral på en flad plade af ler. Denne plade kan enten være rund, trekantet eller firkantet. Pladen kan skæres direkte fra lerposen. Man behøver ikke ælte leret, men det er en god ide at bede børnene flade leret ud med nænsomme klap.

Det kan være en god introduktionsøvelse, at lade eleverne eksperimentere med alle tilgængelige redskaber, inden de går i gang med det endelige værk.

Lav din egen koral

Koraller kan have alverdens former og farver. Når I skal i gang med at lave korallerne, kan man vælge at dække pladen helt, men lade hvert barn anvende minimum tre teknikker på deres koral. I denne aktivitet er det også muligt at anvende forskellige lertyper, hvilket kan give et fint udtryk, når korallen er brændt.

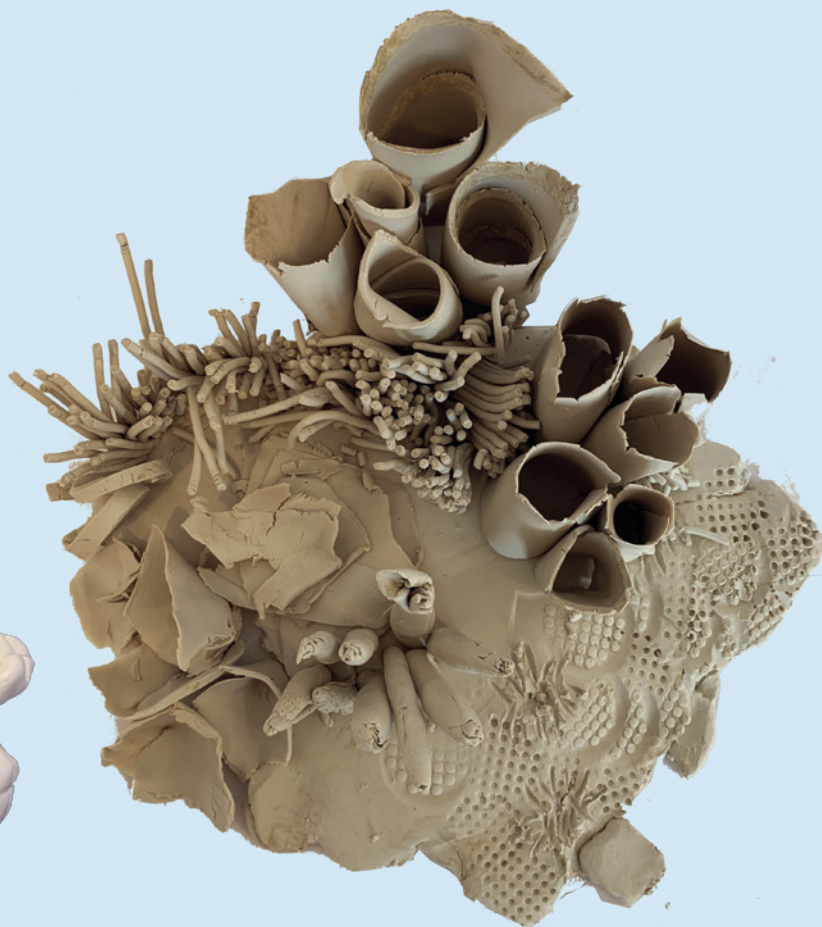
Køkkenredskaberne har en vigtig rolle i aktiviteten, da det er dem der giver korallerne et særligt udtryk. Ostehøvlen eller hvidløgspreseren skaber struktur og mønster. Det samme gælder grillpinde, gafler, opvaskebørster mm. Når korallerne har en endelig form, kan de pensles med penselglasur eller begitning. Brænd dem efter lerets anvisning (står på pakken). Når de er færdige, så sæt dem alle sammen og skab et lille koralrev eller sæt dem op symmetrisk i samme afstand fra hinanden. På denne måde, bliver det et fælles værk for børnene.

Redskaber:

Alt hvad køkkenskuffen tilbyder, samt pensler til at male begitning eller penselglasur på korallerne. Gerne pensler med lange hår og blødhed.

Materialer:

Hvidt lertøjsler med chamotte. Begitning, lerfarve eller penselglasur. Hvis I anvender begitning, så forglødes der først, hvorefter der glasurbrændes i anden brænding med en klar glasur.

Leruniverser

Jane Susanne Andersen efter interview med Heidi Lillevang

I 2020 brugte Heidi Lillevang leret til at lave små og store ler-universer med børnehavebørn i projektet Modu-ler i Børnekulturhuset i Aarhus.

Sammen med børnene lavede Heidi Lillevang en stor ler-klode, der svævede i en snor fra loftet i et rum, der var bygget op af brædder og plastik, så det var muligt at holde på fugten. Inden i kloden var et skelet af træ og hønsenet, som blev dækket af ler blandet med græsfrø. Heidi Lillevang brugte dekorationsgræs og har gode erfaringer med det. Efter nogle dage begyndte græsset at spire, og den grå ler-klode blev langsomt dækket med græs. Denne store klode var udgangspunktet for børnenes arbejde med egne små universer. Alle fik udleveret en klump ler, som de skulle ælte græsfrø ind i, hvorefter klumpen skulle formgives. Børnenes lerklumper blev anbragt i syltetøjsglas, som fungerede som små drivhuse, der kunne holde på fugt og varme.

Disse små økosystemer blev udstillet samlet på Billedkunstens Dag, da græsset var begyndt at vokse og lerformerne havde transformeret sig til små grønne verdener.

Til bords med ler

LERHUSE

Da Maribor i Slovenien var Europæisk kulturby i 2012 havde børnehavebørn formet huse, der var placeret rundt i byen.

LERSELVTILLID OG PRAKSISERFARINGER

Vicky Kjær Søndergaard Sørensen // Underviser på Herning Billedskole

Praksiserfaringer og lerselvtillid går hånd i hånd.

De erfaringer fra arbejdet med ler, som jeg vil dele her, har været afgørende i min udvikling af lerselvtillid. Disse oplevelser har på hver deres måde været skelsættende i min forståelse af arbejdet med ler og mit mod til at eksperimentere og facilitere eksperimenter for de børn, jeg arbejder med. Det vi øver os i, bliver vi bedre til.

Rammerne i skoler og daginstitutioner er sjældent til omfattende eksperimenter før arbejdet med børnene, men børn er heldigvis rigtig gode til at være nysgerrige, og til at undersøge og eksperimentere. Lerselvtillid er ikke forbeholdt den voksne alene, den smitter af på børnene fra den voksnes tilgang og arbejdet med leret. Det er min erfaring, at man sagtens kan tage eleverne med på råd og indvi dem i, at det her er ny grund: Nu undersøger vi og eksperimenterer, og skulle vi fejle går jorden ikke under. Det er den rejse, som vi beder børnene tage på, når de skal lære noget nyt. Den rejse, som udgør det undersøgende og eksperimenterende billedarbejde. Almindeligvis agerer den voksne guide på rejsen, men nogle gange er det faktisk befriende, sjovt, lærerigt og helt ok, når rejsen også er ny eller ukendt for underviseren.

Vejen til lerselvtillid

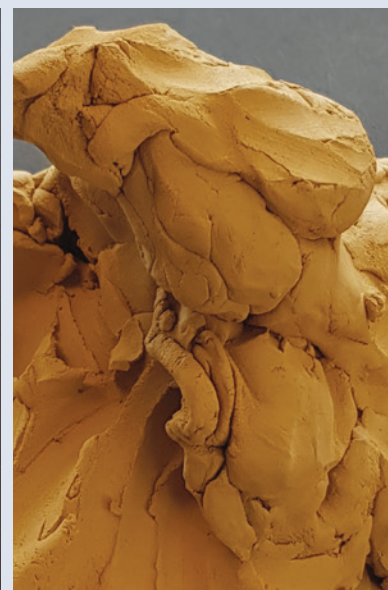
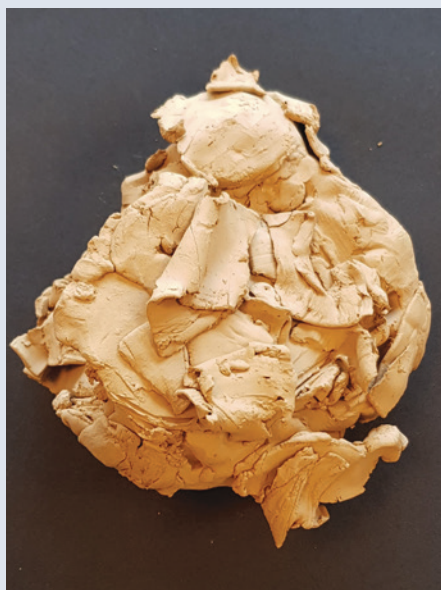
Hvad havde du med dig, da du begyndte at undervise i billedkunst? Årelange eksperimenter hjemme i garagen – talrige kurser – praksiserfaring fra vikariater – eller blot en brændende interesse for billedkunst? Det sidste er selvfølgelig vigtigst, men det kræver arbejde og mod at komme videre herfra. På læreruddannelsen får du et år på deltid til at opnå kendskab til og indblik i alverdens materialer og processer og således blive parat til at indvie dine kommende elever i vores fantastiske fag. På pædagoguddannelsen har du blot sporadiske workshops, hvis du da vælger det og derved fravælger noget andet, før du skal kunne åbne billedkunsten for de mindste. "Det at arbejde og være i de skabende processer (...) er et sprog som indbefatter hele kroppen. Det er en måde at erkende sig selv og verden på. Det er også en væren, som giver os mulighed for at sanse og være i nuet." Derfor er det påfaldende, hvor lidt billedkunsten fylder i uddannelserne, og netop arbejdet med ler, som den uindviede kan føle sig lidt fremmed overfor, har en iboende sanselighed, som er helt fantastisk i arbejdet med børn. Så hvor meget fyldte leret egentligt i dit møde med billedkunst på uddannelsen? Måske forsvindende lidt.

Det er for de fleste derfor ikke med lerselvtilliden i top, virkeligheden venter efter endt uddannelse, og det er en

skam, for ler er et fantastisk materiale, som kan noget helt specielt. Efter uddannelsen venter praksischokket. Kollegaer, som fortæller om, hvordan de altid oplever, at det mislykkes med det her ler. Leret sprænger, når det brændes. I kan måske slet ikke brænde det, for der er ingen lervovn, eller der er ingen, som kan finde ud af den ovn, der er, og så er der jo slet ingen grund til at finde leret frem – jo der er, for hvem siger, at ler absolut skal brændes? På den ene side står du med et ønske om at lykkes: om at vise, hvad du kan. På den anden side er du presset på tiden og rammerne, så måske vælges det sikre i stedet for eksperimenterne. Men du må og skal ud i praksis og veksle din brændende interesse for billedkunsten og dine eksperimenter med børnene til vaskeægte lerselvtillid. Det handler om at turde. At turde eksperimenterne. At turde det uforudsigelige. At turde at fejle. Det rigtig fine er, at sådan en lerselvtillid vokser, jo mere du bruger den! Det kan jeg i hvert fald bevidne.

Ud på det dybe ler

Vi kan lade de kollektive forestillinger om lerets lunefulde veje og de begrænsninger, vi selv føler, stå. Vi kan blive lige dér, hvor vi har det trygt og godt. Eller vi kan øve os, strække os og udvikle os. Med en helt personlig og erfaringsbaseret konstatering af, at leret holder til mere, end du tror, vil jeg opfordre

netop dig til at springe ud på det dybe ler og få arbejdet med lerselvtiltiden.

DOGMET:

DEN MED KARTOFFELSKRÆLLEREN

I min første tid som lærer, fyldte arbejdet med ler ikke ret meget. Den skole, jeg arbejdede på, havde en stor oven uden overskuelig programmering, og der havde en gang været en lærer, som var god til det der med ler. Så depotet var fyldt med udtørrede spande af ting, jeg ikke umiddelbart kunne identificere. Jeg kunne ikke rigtig overskue den gulnede, krøllede manual til lerovnen, og jeg følte mig slet ikke klædt på til at arbejde med ler. Derfor lod jeg ler være ler og fokuserede på det, som jeg var tryk ved. Men så fik jeg øje på et lerprojekt for 1. klasser på Museum Jorn, hvor man ønskede at 100 1. klasser skulle arbejde med ler med afsæt i det eksperimenterende. Det blev for mig vejen ud af lerbeforskrækkelsen.

Materialerne blev leveret. Elevværkerne blev hentet og derefter udstillet på Museum Jorn som en del af udstillingen Ler! Mellem levering af leret og afhentningen af værkerne skulle eleverne

fremstille individuelle værker, som skulle tørres og brændes.

Det sikreste i lærarbejde ala Jorn ville være at tage udgangspunkt i eksisterende Jorn-skulpturer, men sådan var projektet ikke skruet sammen. I stedet fandt man i kassen med leret et dogme, som der skulle arbejdes ud fra. I vores kasse stod der: "Den med kartoffelskrælleren." Nu måtte det briste eller bære, og jeg måtte blive venner med lerovnen. Dette venskab sikrede jeg mig i fællesskab med skolens pedel på baggrund af et par fælles gennemlæsninger af manualen og fine dessiner fra en hjælpsom underviser fra en af læreruddannelserne.

Op til ankomsten af leret, havde vi fået dejligt mange timer til rådighed til at lære mere om Jorn, til at undersøge og eksperimenterer ligesom Jorn, så eleverne var klædt på til en eksperimenterende og undersøgende tilgang. Vi ventede alle spændt på vores dogme, og en hurtig mail hjem til forældrene sikrede, at alle børn havde en kartoffelskræller med i skole. Hænderne i 1. klasse er ret små, men lerkumperne fra Museum Jorn var ret

store – 2 kg ler til hvert barn. Der var noget at arbejde med! Samtidig var tiden sat af til arbejdet, så vi havde fire lektioner fordelt på to uger. Den første store åbenbaring for mig som underviser var, at der er en helt speciel frihed i, at det, man laver, ikke skal blive til noget bestemt. Den anden store åbenbaring var, at ler kan fange eleverne på en helt speciel måde, som involverer både krop og hoved. Den tredje store åbenbaring var, at vi undervejs simultant sagde farvel til rigtig mange fine skulpturer og goddag til rigtig mange fine erfaringer. Den sidste nævneværdige åbenbaring var, at kun omkring 25 skoleklasser ud af 100 kom i mål med skulpturerne til udstillingen på Museum Jorn. Hvad skete der med de sidste 75%? Måske blev de sidste klasser ikke færdige. Måske var opgaven for uhåndgribelig? Måske var tidsplanen for presset? Måske var underviseren usikker på kvaliteten af resultaterne? Måske sprang det hele i brændingen? Jeg kan jo ikke vide, hvorfor kun 25% nåede i mål med projektet, men måske var den gal med lerselvtiltiden?

TAG LERET MED UD!

Tuscher og farveblyanter er indenfor rækkevidde i de fleste hjem og dag-institutioner. Stregerne begynder at tage form. Simple dyr og mennesker dukker op i børnenes billeder, men det at arbejde 3dimensionelt bliver ofte begrænset til fri leg med model-lervoks. I forbindelse med projektet Kulturspirerne havde Herning Billedskole fokus på tidlig kulturstart. Vi uddannede institutionernes voksne med kurser samt workshopbesøg i institutionerne med vejledning og sparring.

Et af de materialer, vi valgte at fokusere på, var ler. En enkelt ud af de mange kursusdeltagere mindedes med lerkampen i hånden, hvordan leret var en stor del af den uddannelse, hun i sin tid havde fået på pædagoguddannelsen. For de yngre deltagere var leret et nyt bekendtskab. De hovedpointer, vi benyttede i introduktionen af leret og det efterfølgende arbejde, var: Ler skal ikke nødvendigvis brændes. Det er både nemt, sjovt, praktisk og inspirerende at arbejde med ler udenfor. Vi behøver ikke at lave noget, som skal vare evigt og bruges som julegave.

Ler aktiverer børnene sanseligt og kropsligt.

Ved Lomborg Børnehus ligger en lille skov på den anden side af vejen. Her er børnene vant til at komme, og de føler, at det er deres skov. Her valgte vi at arbejde med ler. Vi valgte, at børnene skulle lave trolde i ler. Jeg lavede lignende forløb med børn i samme aldersgruppe, hvor aktiviteten foregik på børnehavens legeplads, i deres atelier eller på børnegruppens stue, men det viste sig, at skoven kunne noget helt fantastisk. Vi befandt os i troldenes habitat. Vi kunne høre puslelyde, som helt sikkert stammede fra de trolde, som allerede befolkede skoven. Børnene kunne finde og bruge pinde, blade, kogler mm. til deres trolde. Idet vi var ude, var børnene allerede praktisk klædt, så det betød ingenting, hvis børnene fik ler på deres flyverdragter. Samtidig var børnene klædt på til at kunne bevæge sig frit og var ikke begrænset af store og stive forklæder.

Billedkunstarbejdet ude giver en unik mulighed for differentiering for børnene. Det er let for børnene at sive ind og ud af aktiviteten. Når et barn trænger til en pause eller ikke har mere

koncentration tilbage, virker det ikke forstyrrende på de øvrige børn, hvis barnet trækker sig lidt til side og stabler kogler eller finder flotte blade. Måske ender kogler og blade som en del af lerarbejdet, hvis barnet vender tilbage.

Indledningsvis viste jeg børnene, hvordan leret farvede mine fingre. Vi talte om, at det mindede lidt om mudder og kunne vaskes af. Jeg viste, hvordan man med mange kræfter kunne forme leret: klemme en hals på sin figur eller trække næse og arme frem. Jeg viste, hvordan jeg kunne prikke øjne og mund med min finger eller en pind. Hvordan jeg kunne tegne, skrabe og præge leret med pinde og andre ting fra skovbunden. Jeg foldede gentagne gange leret sammen og startede forfra. Med erfaring fra Jorn projektet, ønskede jeg at give børnene lov til at høste lige så mange erfaringer i mange versioner af deres trolde, som koncentrationsevnen kunne række til. Da børnene selv skulle i gang, foldede jeg min trolde sammen til en lille bold, så der ikke var et forlæg til rådighed for børnene.

Med fingre, hænder og kræfter i børnehavestørrelse er det skønt at arbejde på jorden. Leret kan kræve kræfter, og den ekstra kraft kan børnene få, når de lægger hele kroppen i arbejdet. Det er en fin balance at give børnene nok ler, så de har noget at arbejde med, men ikke så meget, at leret vinder over barnets kræfter. Min erfaring var ca. 1 kg ler pr barn.

Troldemotivet er dejligt frit. Der er i virkeligheden ikke noget facit på, hvordan sådan en trold ser ud. Børnene bød frejdigt ind med deres forestillinger om, hvordan de mente, en trold så ud, og resultaterne blev både forskelligartede og fantasifulde.

FJOLSER FRA 2D TIL 3D

Michael Kviums fjolser er velkendte og

velbenyttede i billedkunstundervisningen. Der er lavet talrige parafraser. På Billedskoleholdet for 5.-6. klassetrin tog vi i sidste sæson fat på Kviums fjolser, men frem for malerier eller tegninger var endemålet lerbuster. Jeg havde ikke tidligere arbejdet med buster med elever i denne aldersgruppe, så projektet blev på mange måder nyt for både mig og eleverne. Samtidig var strategien med at arbejde tredimensionelt ud fra en kunstners todimensionelle forlæg også en ny fremgangsmåde.

Hver elev valgte et fjols, som de ville arbejde med. Vi talte om fjolsernes udtryk, særlige kendetegn, karikerede udtryk og en eventuel symbolik i det objekt, fjolset har på hovedet. Eleverne undersøgte motivet nærmere gennem

tegning med oliekridt på sort kardus i A3-størrelse, før de fik leret i hænderne.

Da eleverne skulle lave en skulptur ud fra et fladt billede, måtte de selv forestille sig de dele af fjolset, som ikke var en del af Kviums original. Undervejs brugte eleverne hinanden som model for at få en forståelse af hovedets form samt størrelse og ansigtets proportioner. Disse iagttagelser skulle eleverne så forholde til fjolsernes overdrevne træk og med basis heri træffe beslutninger om deres skulpturs udformning. Det var en både sjov og lærerig aktivitet, hvor iagttagelsesevnen blev skærpet, ansigtets og hovedet proportioner blev undersøgt, og eleverne blev tvunget til at foretage valg ud fra deres egne iagttagelser og egne erfaringer med originalmotivet.

Med afsæt i mine tidligere beskrevne erfaringer, var det vigtigt for mig, at eleverne fik nok ler at arbejde med. Oveni kræver Kviums fjolser noget volumen. Derfor delte to elever som udgangspunkt 10 kg ler. Dog fik de ekstra ler til rådighed til den genstand, som deres fjols havde på hovedet.

Før eleverne gik i gang med selve busten, havde vi arbejdet med at modellere i ler, så eleverne var allerede trygge ved denne proces.

Derfor gik de rask i gang med at trække og skubbe hovedtrækkene frem i deres figur: skuldre, hals, næse, ører, kindben, hage, bryn mm. Herefter introducerede jeg sammenføjning med slikker,

så eleverne kunne tilføje ekstra ler. Som det sidste, før busten var færdig, skar eleverne toppen af busten, så hele figuren kunne udhules med hul helt ned igennem hals og skuldre. Efterfølgende samledes figuren igen med slikker. Eleverne arbejdede på busten hen over 5 uger med to timer om ugen, samt en ekstra gang til arbejdet med glasuren.

Både modellering og sammenføjninger udgør en risiko ift. at skabe luftbobler, som sprænger leret i ovnen. Her er det min erfaring, at rødler med ekstra chammotte i kombination med en god introduktion af teknikkerne er altafgørende. I andre projekter i rødler med glasering er min oplevelse, at rødleret virker fremtrædende gennem specielt lyse

glasurfarver. Derfor forsøgte vi os i dette projekt med at tilføje hvid begitning på udvalgte områder, som senere skulle glaseres. Forhåbningen var, at den hvide begitning ville fungere som en neutral base for glasuren. Dette eksperiment fungerede fantastisk. Glasurfarven fremstod mættet og mere ren, end den ville have gjort med en ren rødler-base, og

modsætningen mellem den karakteristiske rødlerfarve og de skinnende glasurfarver gav skulpturen et smukt udtryk.

Se mere om Herning Billedskole:
www.herningbilledskole.dk

PÅ TRÆK

- Fra opgravning af ler til en installation af en stime lerbisk

Jane Susanne Andersen efter interview med børnehaveleder Pia Edsberg

I Odden Børnehave og Vuggestue blev der med støtte fra Huskunstnerordningen i 2019 gennemført projektet "På træk". Børnehavens leder Pia Edsberg havde i samarbejde med kommunens kulturkonsulent taget initiativ til projektet, der tog udgangspunkt i materialet ler og havde fisk og fugle som tema. Keramiker Martin Nybo var kunstnerisk tovholder. Hans opgave var at styre den kreative proces, og han havde ansvaret for, at børnene fik en meningsfuld kunstnerisk oplevelse. Institutionen ligger i gåafstand fra stranden, og målet var at lære børnene, at naturens materialer, som de kender fra deres hverdag, kan bruges til kunst. At man kan grave ler op, slemme og rense det og gøre det til brugs-ler. Børnene skulle opleve, hvordan man brænder

og glaserer, og hvordan der er farver i knuste muslinger, tang, glas og jern, når det drysses på glasur og eksploderer i nye overraskende farver i brændingen.

Forberedelserne

Da projektet blev sat i gang, havde pædagogerne indsamlet og sat mange forskellige objekter op i børnehaven: fiskeben, udstoppede fugle, fjer, bøger, fotografier og alt muligt andet, der kunne spore børnene ind på temaet. Forældrene blev involveret, og børnehaven var i den heldige situation, at en af fædrene var leveringsdygtig i friske fisk, så børnene kunne få lov til at røre ved fisk, hjælpe med at rense dem, tilberede dem og smage på dem. Børnehavens børn og pædagoger brugte halvanden måned på at undersøge fisk

og fugle og eksperimentere med ler. De gik ture på stranden, hvor de iagttog trækfugle og indsamlede strandfund. De tegnede og malede fisk og fugle. De sansede, bankede og satte spor i ler og var i det hele taget eksperimenterende i legen med leret. De undersøgte, om man kan klippe i ler? Hvordan det ser ud, når man trykker muslingskaller, fiskeben, grene, tang og fjer ned i leret? Og hvad der sker, når leret bliver tørt?

Kunstens veje og omveje

Halvanden måned inde i projektet blev Martin Nybo introduceret for børnene. På det tidspunkt vidste børnene allerede meget om fugle og fisk, og hvordan de kunne påvirke leret. På hans første besøg havde de lavet en opstilling af strandfund, der

kunne bruges til at lave aftryk med, eller som skulle bankes i små stykker til den afsluttende glasurbrænding. For at få pulveriseret strandfundene introducerede Martin begrebet "Smadremand", hvilket fik god betydning for projektet i de situationer, hvor et barn ikke umiddelbart havde lyst til at være med. Da børnene ofte gerne ville hamre deres strandfund i mindre stykker, kom de selv efterfølgende for at deltage i de andre dele af projektet. Sammen med Martin var børnene på stranden, hvor de gravede ler op. Det blev rensset og blandet i den ler de færdige figurer blev modelleret af.

At Martin var en del af projektet betød, at nogle af de ideer børnene fik under-

vejs, blev forfulgt som en del af den kunstneriske undersøgelse. Fx pakkede et par børn en plastiktraktor ind i ler og ventede spændte på, hvad der ville ske, når den blev brændt. Martin havde den samme nysgerrighed og tog den med hjem og brændte den. Martins faglige overskud betød, at han kunne kaste sig ud i mere vilde eksperimenter, afsøge muligheder og bruge undersøgelserne i det videre arbejde. Faktisk har de eksperimenter Martin lavede sammen med børnene fået betydning for hans kunstneriske arbejde efterfølgende. Med en god introduktion fra Martin skabte børnene unikke lerbisk og gav dem spændende overflader ved at præge dem med fundene fra stranden. Martin stod for forglødningen og

den efterfølgende glasurbrænding. De små stykker strandfund blev lagt på glasuren, så den færdige overflade blev varieret og levende. Efter fiskene kom ud af ovnen anden gang, blev børnene involveret i at sætte udstillingen op. De hamrede jernpinde i jorden, som fiskene blev sat på, så en stime lerbisk svømmede rundt på græsplænen foran institutionen. Her kunne alle se, at de mange indtryk, børnene havde fået, var blevet til udtryk.

Du kan se mere om projektet her:

<https://emu.dk/dagtilbud/de-seks-laereplanstemaer/naturudeliv-og-science/aktivitetspaedagogik?b=t436-t3496-t3513>

FIGURER OG FORTÆLLINGER

Siden Antoni Gormleys udstilling *Massens Orna-*
ment på Kunsthallen Brandts i Odense (1998-99)
har mange arbejdet med dette koncept i forbindelse
med modellering af lerfigurer. Desuden har mange
arbejdet med at lade de modellerede figurer indgå i
fortællinger, scenografi eller installationer.

På Kulturmødet Mors 2019 bød Eriksminde Efterskole velkommen ved indgangen til Kulturmødet med den keramiske event "HÅNDRYK". De besøgende fik en lille lerklump, som de gav et håndtryk, hvorefter de lavede et ansigt på det.

Foto: Eriksminde Efterskole

I billedkunstafdelingen på Billund Kulturskole har børnene modelleret en Oscar til en, de sætter pris på. Det blev til Oscarstatuetter til bedste familie, ven, kusine, Ninja, hund, kemiker, osv.

Iscenesættelse og små landskaber fra Herning Billedskole

LER ER NATUR

Ved fjorden Loch Eriboll i den nordvestlige del af Skotland bor keramikeren Lotte Glob. Her er hun omgivet af stranden ved vandet og det skotske højland. Lotte Glob blev født i Danmark i 1944, og i begyndelsen af 1960'erne stod hun i lære hos Gutte Eriksen og blev uddannet pottemager. Som 19-årig rejste hun til Irland og bosatte sig siden i Skotland, hvor hun har været siden.

For Lotte Glob er naturen både materiale og drivkraft. På hendes vandringer i højlandet henter hun både inspiration og materialer til sin keramik. Små stykker af klipper og sten bringes hjem til hendes atelier, hvor det bliver transformeret og brændt så det ligner det landskab, det kommer fra. Noget smelter, noget krakelerer og andet springer. Lotte Glob fortæller om sit forhold til ler, at hun har leget med ler, siden hun var otte år. Hun bruger ordet leg, som udtryk for at tage materialet alvorligt. At legen er eksperimentet og den dybe respekt for lerets mange muligheder. Nogen husker stadigvæk Søren Ryges program fra 1998, hvor Lotte Glob lagde 333 ler-sten i vandkanten og lod tidevandet tage dem. Det var betagende smukt, og viste hvordan Lotte Glob giver nogle af sine værker tilbage til naturen. Hun sætter stadigvæk ler-skulpturer op i det skotske højland for at sætte fokus på kunsten og naturen, men også fordi hun ønsker at efterlade lidt af sig selv på disse øde steder. Det er en handling, der er fuld af betydning og som vækker til eftertanke for alle os, der arbejder med børn og kunst, for her forsvinder det kommercielle ud af kunsten og erstattes af natur.

I GRUNDEN - på stedet

Rune Fjord // Kunstner og designer

"I GRUNDEN - på stedet" var et tværkunstnerisk huskunstnerprojekt i krydsfeltet mellem arkitektur, design og billedkunst. Projektet blev udviklet i samarbejde med Dansk Arkitektur Center og forløb over 6 uger, hvor børnehaverbørn i to-dagsforløb stiftede bekendtskab med kunst og arkitektur på en måde, hvor sanselighed og foranderlighed var i centrum, og grænserne mellem arkitektur og kunst opløstes.

Projektets udgangspunkt var materialet ler, som børnene undersøgte i alle dets forskellige stadier; fra det våde ler i et stort kar, til det tørre, krakelerede ler i solens varme og det højt brændte porcelæn. Fra det formgivede ler til det formløse. Tanken var at give børnene dybere indsigt i materialets cyklus og transformation fra råmateriale til form og færdigt produkt. Gennem arbejdet med leret blev børnenes æstetiske sans stimuleret, og der blev samtidig skabt grobund for at aktivere børnenes nysgerighed og fordybelse i kunstens univers.

I et æstetisk læringsforløb blev børnene ledt gennem seks forskellige stationer, hvor leret hver gang var i et nyt stadie. På hver station arbejdede børnene på et

samlet kunstværk, som voksede for hver gruppe, der havde været igennem forløbet.

AFTRYKSSTATIONEN indeholdt et stort murekar, hvor man med bare fødder kunne blande ler og vand til tyndt slikker. Ved siden af karet stod et podie hvor børnene på store stykker papir kunne lave aftryk med fødderne. Der stod også et mindre kar med ler opløst i vand, så den langsomme indtørring kunne følges.

På FORMSTATIONEN kunne børnene lave halvkugler i gipsforme. Der blev brugt en gummihammer og et lille bræt til at trykke leret ned i formene. Bagefter kunne de vende formen ud og placere halvkuglen på et podie. Halvkuglerne blev med tiden enten deformerede eller tørre, afhængigt af vejret.

På HIMMELSTATIONEN skulle børnene bygge spir og tårne. På stationen rullede børnene lerpølser ud og pølsede tårne og spir op i forskellige konstruktioner, og disse blev placeret på podier.

På JORDSTATIONEN skulle børnene trampe et jordgulv. En lerblanding blev hældt i en ramme og trampet hårdt.

På SMADRESTATIONEN kunne man smadre enten porcelæn eller tegl i en kasse med en hammer. Det knuste tegl og porcelæn blev brugt til at lave en porcelænsmark og en teglmark. Det knuste materiale blev hældt op på et podie med en lille kant, så det kom til at fremstå som et stort billede.

På MOSAIKSTATIONEN kunne børnene bygge en kæmpe mosaik med brugte fliser og mursten.

I processen mærkede børnene med hele kroppen, hvordan leret kan have vidt forskellige egenskaber og føles forskelligt, samt hvordan materialet kan forvandles til meget forskellige former og konsistenser.

Processen og materialet var tematisk forbundet med DAC's udstilling om den japanske arkitekt Sambuichi. Det er kendetegnende for Sambuichi at arbejde stedsspecifikt og bæredygtigt, og "I GRUNDEN - på stedet" fulgte disse spor ved at lade forløbet munde ud i et samskabt stedsspecifikt værk, der blev på pladsen foran DAC i hele udstillingsperioden.

Se mere om Rune Fjord:
www.runefjord.dk

AFTRYK

Ler er et forunderligt materiale, der kan bruges til at eksperimentere. Det lader sig nemt forme, og at arbejde med struktur i lerets overflade er nærliggende. Ler kan bruges til at lave billeder og relief-fer, og hvis man banker det med hånden eller ruller det ud med en kagerulle, kan det præges på utallige måder. Lav eksperimenter med at trykke forskellige ting ned i leret. Ting fra naturen, perler, grove tekstiler, legetøj, låg fra tusser eller mælkekartoner, fisk, hønsefødder (hvis du tilfældigvis har sådan nogle på lager), kør en tur med en legetøjsbil med gode dæk-profiler eller noget helt andet. Man kan også skære leret ud til fliser eller organi-ske figurer, f.eks. til ophæng eller julepynt. At lave sanse- og aftryksstationer kan også gøres i stort format, hvor der bliver tram-pet, cyklet og trykket i ler med fødder, cyk-ler eller andre store ting. Når man har lavet sit aftryk i leret kan man arbejde videre enten ved at bruge leraf-trykket som trykkloids til grafik eller man kan bruge det til gipsaftryk.

*Aftryk på lanterner lavet af porcelænsler.
Workshop med Marie Zand*

GIPSAFTRYK

Maria Illum Kirkeby // Lærer på Præstemarksskolen i Hinnerup

Når børnene har lavet deres aftryk i leret er der flere muligheder. Det kan slås sammen og gemmes væk, til næste gang, der skal arbejdes med ler, det kan brændes eller man kan arbejde videre med gipsaftryk.

Når man laver gipsaftryk, skal der laves kanter på lerpladen. Rør en portion gips op med vand. Det skal ikke være for tykt, for så kommer det ikke ned i de dybe huller, men heller ikke for tyndt. Smør evt. leret med vaseline. Hæld gipsen ud over leret og lad det størkne. Når gipsen er tør, trækkes leret af.

Det er vigtigt at leret IKKE er tørt, for så kan det ikke komme af.

Gipsaftryk af ler fra en workshop på Maltfabrikken i Ebeltøft.
Foto: Anne Märcher

EN VERDEN I LOMMEFORMAT

*Kirsten Margrethe Jæger //
Lærer på Eriksminde Efterskole*

Keramikeren Nina Hole indsamlede før sin død fascinerende miniatüreværker fra hele verden.

Ideen til tændstikæsesamlingen blev til i forbindelse med hendes 70-års fødselsdag. Nina ville gerne samle alle sine venner og kollegaer i anledningen af den runde dag, men havde ikke mulighed for at invitere dem til at komme fra alle verdenshjørner. I stedet fik hun den idé at invitere dem til at sende et lille værk i tændstikæskeformat.

På Eriksminde Efterskole lavede 110 elever et lignende projekt med miniatürefigurer i tændstikæsker.

Brænding
eller ikke brænding

Jane Susanne Andersen //
Kompetencecenter for børn, unge
og billedkunst

I 2013 udstillede Arun Sharma på Sculpture by the Sea i Aarhus. I skoven lå hans naturalistiske lerskulptur af en mand og en kvinde uden tøj. Da værket "(de)Composition: Lovers" blev placeret i skoven, var det ikke helt tørt, men det betød ikke noget, for det skulle ikke brændes. Skulpturen skulle nedbrydes af solen og regnen og tiden. Arun Sharma er interesseret i den midlertidighed, der hører livet til, og han taler om forgængelighedens visuelle poesi. Hans ønske var, at skulpturen langsomt skulle krakelere og erodere, så de to figurer på den måde smeltede sammen.

At beslutte sig for ikke at brænde ler kan altså være et kunstnerisk greb, men det kan også være en vurdering af, hvad man ønsker af processen, når man arbejder med børn. Man behøver ikke at brænde alt det ler, man arbejder med. Ler kan være en skitse, et eksperiment eller et Land Art projekt, hvor den forgængelighed ler har, når det ikke er brændt, kan være en del af resultatet.

Mens nogle således vælger at tage børnene med i hele processen fra selv at grave leret op til det færdige produkt er glaseret og brændt, vælger andre at undlade at glasere og brænde og i stedet have fokus på det eksperimenterende i udformningen af leret eller at iagttage forgængeligheden i materialet. Det kan f.eks. ud fra givne rammer, ressourcer eller principper være et ønske om at forkorte og/eller forenkle processen.

Brændingsmetoder

Malene Lynggaard // Konsulent på Børnekulturhuset i Aarhus

Ler kan brændes på mange forskellige måder; kammerovn, grill, en pit eller tønne eller i et bål er bare nogle af de mange muligheder. Det er dog fælles for alle brændingsformer, at leret altid skal være tørt, når det skal brændes, da det ellers eksploderer. Ler kan forglødes eller glasurbrændes, og det at være med i en brændingsproces er en del af lerets mysterium, som rigtig mange børn har lyst til at følge.

Tørring

Hvis I har travlt, sættes leret i ovnen på et tørreprogram, fx 10 timer ved 50 C. Hvis det er meget store ting, tager det længere tid at tørre. Normal kan I bare lade tingene lufttørre ved stuetemperatur.

Forglødning

Det kan være en fordel at forgløde leret først. Det sker i en keramikovn ved 920-1000 C. Når emnerne har været brændt til den temperatur, er skærven fortsat porøs og kan derfor suge glasur. Efter en forglødning kan emnerne også bedre holde til brænding på bål, i tønne eller mile.

Efter forglødningen er der mange muligheder for den anden brænding.

Glasurbrænding

Glasurbrænding kan ske i en keramikovn eller en rakuovn. Ler-emnerne skal typisk forglødes, før det kan glaseres. (Undtagelsen er råglasering.) De fleste kammerovne på skoler og institutioner kan kun brænde op til lertøjsler. Dvs. 1060-1100 C. Alt efter om der arbejdes med lertøjsler eller stentøjsler, skal der indkøbes glasur, der passer til leret. Leret sintrer (smelter) ved stentøjs temperatur, hvilket betyder at skærven bliver vandtæt.

Råglasering

Ved en råglasering glaseres det tørrede ler og brændes som en glasurbrænding. Dvs. man brænder kun én gang frem for de normale to gange. Der er større risiko for, at det tørrede ler kan knække og gå i stykker. Hvis objekterne ikke skal glaseres, kan man lige så godt brænde op til en glasurbrænding og kun brænde tingene én gang. Derved sparer man en brænding væk, sparer penge og energi og leret bliver holdbart med det samme.

Pitbrænding

Er en traditionel brændingsmetode. Man kan lave en pit – et hul i jorden, eller man kan lave det i en gammel tønne, metalvasketøjsspand, bygget op af lecablokke eller i en kuglegrill. Tingene skal være uglaserede og kan efterfølgende ikke holde vand. Man kan tilføje strandskaller, salt eller tang for at få effekter på leret. Prøv, mens tingene stadig er varme at lægge hår på skærven/leret, og se de flotte effekter det giver.

Kuglegrill

Man kan brænde mindre lerelementer i en kagedåse, hvori man lægger savsmuld. Man fyrer godt op for grillen og sætter kagedåsen i metal ind i kuglegrillen. Lad det brænde i 2-4 timer hvorefter de uglaserede lerelementer har fået en sort/grå farve. Denne brænding egner sig godt til perler eller mindre emner som små figurer.

Se mere detaljeret på Børnekulturhuset hjemmeside:
www.boernekulturaarhus.dk

Milebrænding

Jane Susanne Andersen efter interview med Keramiker Karen Winther

En forholdsvis enkel måde at brænde ler er ved at lave en mile.

Milebrænding er en ældgammel metode, som har været brugt af pottemagere langt op i tiden. Hvis man vil lave en mile, skal man have god tid og et tørt sted i god afstand fra bygninger og beplantning, til gengæld er milen er en god mulighed for at følge lerets transformation fra formbar til færdigbrændt keramik. En hel tæt mile kan give helt sorte lerting, men som regel får man rød- og sortflammet lertøj med fine farvespil.

Til milebrænding kan det anbefales at bruge tysk rødler med charmotte. Da der er risiko for at leret springer, når det brændes i milen, kan det med fordel forglødes først til 920 °C.

Når du skal lave en mile, skal der graves et hul på 1 x 1 meter, der er ca. en halv meter dyb. Milen kan skales op, hvis man har mange ting, der skal brændes. Græstørvene lægges til side, så de kan bruges, når milen skal lukkes. Milen fores godt med halm, hvorpå potterne lægges med bunden i vejret. Potterne kan stables, men det er vigtigt, at de ligger stabilt og med halm imellem og ovenpå.

Der lægges nu et lag meget tørt brænde ovenpå. Det skal være brænde, der er kløvet fint, så stykkerne ikke er mere end 3-4 cm tykke. Fire steder lader man hamlen komme igennem brændelaget, så det senere kan bruges som væge. Hvis du har mere halm, kan det lægges ovenpå brændet før græstørven lægges ovenpå.

Milen tændes de fire steder, hvor halmen kommer ud af brændelaget.

Milen skal brænde ca. 24 timer. Den må ikke brænde for hurtigt, så det er vigtigt, at den bliver tilset med mellemrum. Milen brænder for hurtigt, hvis der kommer synlige flammer op, og så skal hullerne dækkes med græstørv. Der må kun komme tyk røg op fra milen.

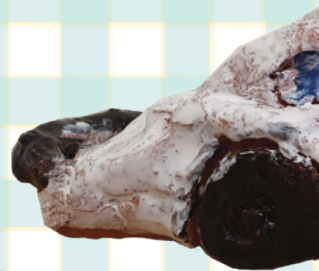
Efter 24 timer kan milen lukkes op. Man lukker den langsomt op, så objekterne ikke får kuldechok og dermed springer. Tingene kan flyttes lidt med en tang, så de ligger til afkøling i milen, indtil de kun er lune og kan tages op og evt. gnides med bivoks, som giver dem en mere dyb og mættet farve.

HVERDAGSTING

Billedkunstneren Rose Eken modellerer genkendelige hverdagsting i ler. Hun arbejder med at give objekterne små forskydninger, så proportionerne forskubbes. På denne måde bliver hendes værker genkendelige men alligevel helt sine egne. Rose Eken er interesseret i affald og det efterladte, og hun bygger genkendelige verdener op af bl.a. rod og tilbageladte objekter. Rose Ekens installationer er til stor inspiration på mange skoler og billedskoler.

Også keramikgruppen Claydies arbejder med hverdagsobjekter og kropsdele. De har en humoristisk tilgang til leret og har eksempelvis lavet en serie om tøj i fuld størrelse, der kan lede tanken hen på påklædningsdukker. De har modelleret nye frisurer og smilende munde og i projektet "This is not a joke" har de arbejdet med inspiration fra "spøg og skæmt".

BØGER

Da der ikke findes meget nyere faglitteratur om emnet, har vi medtaget en del ældre bøger, som vi har erfaret, at mange fagfolk stadig bruger. Der findes en del artikler, som indgår i lærebøger om billedkunst.

Arne Bjørn:

Ild & ler: mennesket, ilden og leret gennem tiderne. Høst, 1980

Claus Domine Hansen:

Håndbog i studioteknik. Praxis Erhvervsskolernes Forlag, 2016

Bodil Busk Laursen:

Dansk Værkstedskeramik 1950 – 2010. Designmuseum Danmark, 2017

Erik Linnet:

Keramikernøglen. Erik Linnet, 2017

Finn Lynggaard:

Form & ler. J. Fr. Clausens Forlag, 1974

Finn Lynggaard:

Keramik for småfolk, J. Fr. Clausens Forlag, 1970

Finn Lynggaard:

Keramisk håndbog, Clausen bøger, 1984

Finn Lynggaard:

Jydepotter og ildgrave, J. Fr. Clausens Forlag, 1972

Museum Jorn:

100 Jorn eksperimenter, vi kan lave derhjemme ved køkkenbordet. Museum Jorn, 2018

Museum Jorn:

Ler! Clay!. Museum Jorn, 2018

Anne Lise Bruun Pedersen:

Fra ler til potte. Clausen bøger, 1989

Lise Seisbøll:

Keramisk kunst, dansk kunstnerkeramik gennem 100 år. Rhodos, 1991

Lise Seisbøl (red.):

Fra ler til keramik. Danmarks Keramikmuseum, 2002

Lone Schmidt:

Bålbrændt ler - Pottemageri efter indiansk tradition. Clausen bøger, 1986

LINKS

Børnekulturhuset i Aarhus:

<https://boernekultur aarhus.dk/videndeling/inspirationsmateriale/moduler/>

Carl-Henning Pedersen og

Else Ahlfelts Museum:

https://chpeamuseum.dk/UserFiles/Undervisningskatalog_download.pdf

Cerama:

<https://cerama.dk/pages/til-skoler>

Clay - Keramikmuseum Danmark:

<https://claymuseum.dk/>

Jorn Museum:

https://www.museumjorn.dk/files/Jorn-kasserne_2019/Keramikkassen_Tryk_28.9.2017.pdf

